

בענין לא תחנם (מתנת חנם ולא תתן להם חן)
אריה ליבוביץ

- I. Source of the Issur. עבודה זרה דף כ. - three issurim:
- A. לא תתן להם חנייה בקרקע
  - B. לא תתן להם חן.
    - 1. מגן אברהם קפט:א - change in bentsching when there is a non-Jew at the table.
  - C. לא תתן להם מתנת חנם
    - 1. To avoid tevilas keilim - ש"ת הרשב"ש סימן תסח - if it is a real gift it is prohibited, if not, it still needs tevilah. Better to rely on Rambam and tovel it.
- II. Which non-Jews are included?
- A. The opinions of rishonim:
    - 1. Passuk is by seven nations, but see שם ובית יוסף חו"מ סימן רמט that it applies to all non-Jews (except תושב).
    - 2. ספר החינוך מצוה תכו - only actual idolaters - see also מאירי שם.
    - 3. Rambam - applies to all עובדי עבו"ז, including Christians who believe in שיתוף.
  - B. The halacha.
    - 1. ש"ד יו"ד קנא:יה - even Muslims, and all non-jews other than גר תושב. We certainly assume this way with חנייה בקרקע, unlike פרי האדמה ספר פרי האדמה that you can sell land to Arabs.
    - 2. שיטת הרבה פוסקי זמנינו (ציץ אליעזר, רב אהרן סלוצ'יק, רב הנקין, ר' דוד צבי הופמן וכו') - we hold like Meiri.
  - C. To Jews? ש"ת אגרו"מ או"ח ח"ב סימן נא
- III. Heterim if you don't assume like Meiri:
- A. Well Established.
    - 1. If you know the guy and may receive something back - ט"ז קנא ס"ק ח - isn't called "free". רא"ש שם בשם התוספתא if you know the guy it is okay because then it's not free.
      - a. Giving Tips - ש"ת באר משה ח"ג סימן קז - permissible.
      - b. Giving Blood - buying esrogim - ויש לחלוק על דבריו וחלק יא - סימן תקיט (שחידש דבר נפלא בגדר לא תחנם)
    - 2. Using as springboard to praise Jews more - ספר החינוך מצוה תכו.
      - a. Rav Shternbuch - always say "he's smart, but not like our chachamim"
    - 3. Blessing God - ש"ת בצל החכמה ח"א סימן מו ד"ה אגב
  - B. Not such widely accepted:
    - 1. ש"ת תשובות והנהגות ח"ד סימן קצז - no problem to praise wisdom
    - 2. תשובות והנהגות שם - no personal connection - world leaders.
    - 3. עבודה ברורה לעבו"ז שם - if goy is dead.
    - 4. Praising above normal people - ש"ת דברי יציב ימג.
  - C. Rejected ideas:
    - 1. עבודה ברורה שם - only a problem if it is in front of the goy. This is only true of מתנת חנם but not תתן חן.
- IV. Particular cases.
- A. Making a non-Jew's shidduch - ש"ת בית שערים יו"ד סימן רכז - usually requires singing the person's praises so you shouldn't do it.

- B. שו"ת עטרת פז אה"ע סי' ה' - An aron for a shul with a non-Jew's name on it.
- C. זכרונו לברכה - if he did you favors you can even say ספר חסידים.
- D. שו"ת חיים ביד סימן לג שו"ת יחיה דעת ח"ו סימן ס - Davening for a non-Jew.
- E. שו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן מז - Medical journals.

ט"ז יורה דעה סימן קנא ס"ק ח

שאינו מכירו. - דגם זה נכלל בלא תחנם לא תתן להם מתנות חנם אבל אם מכירו לא הוה עליהו שם מתנה אלא כמכירה שהרי ישלם גמולו או כבר שילם לו:

שו"ת באר משה ח"ג סימן קיז

ועכ"פ שרי ליתן ה"טיפ" להמנהיג המכונה כי אם לא יתנו לו אז בפעם אחר לא יעמדו בעלי הטעקסי כי בעלי מכונה יפרסמו בין חבריהם שיהודי עם צורה של חסיד אינו נותן "טיפ" ותו לא יעמדו בעלי המכונה טעקסי לאיש חסיד, ויצמח מזה היזק גדול כמובן שלא ירצו להוביל איש חסיד כזה לשום מקום והבן.

שו"ת תשובות והנהגות ח"ד סימן קצו

ולא מצינו להדיא איסור לשבח אותו בחכמתו ואדרבה חז"ל אומרים חכמה בגויים תאמין והחושב שאין חכמה באומות העולם הוא טועה וכן מצינו שהרמב"ם משבח מאד את אריסטו מפני חכמתו ומשמע שזה אינו בכלל האיסור. ויש לומר הטעם דדוקא כשמשבח אותו מפני יופיו או מעשיו ודבריו מצוי שיבוא עי"ז לידבק בו ולחפש קירבתו ולכן התורה אסרה, אבל אם משבחו רק בחכמתו יבוא לכל היותר עי"ז לשמוע ממנו חכמתו ועי"ז לא חששה תורה כ"כ. ויש לצדד עוד שהאיסור הוא רק באדם פרטי כשמשבחו ששייך ע"י זה להתחבר עמו אבל כשמדבר על מנהלי המדינה מי חכם או מי טוב לאנשים לא יבוא עי"ז להיות אצלו קרוב וידיד וע"כ לא חיישין וד"ז צ"ב. אמנם למעשה נאה ויאה הדבר כשמשבח עכו"ם שהוא חכם גדול כדאי להוסיף "לא כגדולים שלנו" ובזה ודאי אין האיסור וכלשון החינוך הנ"ל ומרומם ומגדש בזה שם שמים.

עבודה ברורה עבודה זרה דף כ

צאו וראו מה עשה עובד כוכבים. יש לעיין הלא אסור לומר "כמה נאה עובד כוכבים זה" וילפינן לה מ"לא תחנם" דהיינו לא תתן להם חן? ובחידושים וביאורים (סימן ב' סק"ט) כתב דאפשר דלאחר מיתה שאני דכל האיסור הוא רק משום דאתי למימשך אבתריה.

ואין לומר דהאיסור הוא רק בפני העכו"ם דשומע ונהנה מזה אבל שלא בפניו מותר דזה אינו דרך באיסור של "לא תתן להם מתנת חנם" איכא נפקא מינה אם העכו"ם נהנה מזה או לא כיון דיסוד האיסור הוא מה שהעכו"ם מקבל ולא מה שהוא נותן, אבל האיסור של "לא תתן להם חן" לעולם אסור דיסוד האיסור הוא מה שהנכרי נושא חן בעיניו לכן אע"ג דאין הנכרי נהנה מזה אסור, כמבואר בשו"ת כתב סופר (יו"ד סימן קכה וסימן קנד ד"ה אלא). ובספר מקור חסד הביא תירוץ בשם הקצות החושן דלכאורה קשה דאם כי בדין הוא שיטול שכרו עם כל זה מדוע הסיב השי"ת שיהיה לו פרה אדומה להוציא ממונם של ישראל בעוד שיד השי"ת לא תקצר לשלם גמולו בדרך שלא יהיה הפסד לבני ישראל, אבל שתי התמיהות יתיישבו בחדא מחתא דחז"ל באו כאן ללמד שבחם של ישראל כי הסכום של מניעת הריח של הנכרי בשביל מצוה שכלית ככיבוד אב כן יתנו ישראל בכדי לקיים מצוה חוקית כפרה אדומה.

שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן ריג

כבוד ידידי האברך השלם בתורה הה"ג המושלם ר' צבי מאיר גרינבוים שליט"א בברוקלין. אחדשה"ט וש"ת באהבה. לנכון קבלתי מכתבו, ומחמת חוסר הזמן אבא בקצור בחלק מדבריו, ראשון נו"נ בב"י חו"מ סי' רמ"ט דמש"כ הטור שם דאסור ליתן מתנת חנם לעובד ע"ז לאו לאפוקי ישמעאלים אלא לאפוקי ג"ת דהיינו שקבל עליו ז' מצות בני נח וכו' אבל שאר גוים דין א' להם, וכ"ה בסמ"ע שם, וכ"ה בש"ך יו"ד סי' קנ"א סק"ח, והש"ך סיים דכ"ה פשוט לדינא דלאו דוקא גוי עובד ע"ז, וכב' הביא ממה שעורר בשדי חמד בשם אחרונים להשיג על הב"י דהעלים עין ממש"כ הרשב"א בתשובה סי' ח' דדוקא עובד ע"ז יע"ש, ולדידי שיטת הב"י עכ"פ לדינא כנים ויפה כ' לפי דברי הטור ואבאר קודם דברי הרשב"א.

הנה הרשב"א בתשובה שם נשאל במשנתנו דחולין צ"ג שולח אדם ירך לנכרי, דהא אסור ליתן להם מתנת

חנם וכן הקשו תוס' פסחים כ"א ע"א וחולין קי"ד ע"ב ובע"ז כ' ע"א והרשב"א הביא בשם השואל וכנראה הסכים עמו דההוא דשולח ירך לנכרי לא בחנם אלא לגמול למה שקדם, או בגוי שאינו עובד ע"ז, וה"ר ליה ממקרא מלא לגר אשר בשעריך וכו' וכ"ש לר"מ דאחד גר ואחד גוי בין במכירה בין בנתינה, ולא אמר קרא אלא להקדים, וסתם מתניתין ר' מאיר ע"כ, ור"ל דממנ"פ מוכח דמותר דאם הלכה כר' יהודה עכ"פ מותר ליתנו לגר תושב והיינו מצד שקבלו עליו שלא לעבוד ע"ז, וא"כ הה"ד לכל גוי שאינו עובד ע"ז, ומכ"ש אם נימא כר' מאיר הא לדידל לית לי כלל דין שאסור ליתן מתנת חנם כמבואר ע"ז כ' ע"א, וסתם מתניתין דשולח ירך לנכרי כר"מ דמותר ליתן לכל גוי מתנת חנם, זה ביאור דברי הרשב"א אלא דצ"ע דהא התוס' במקומות הנ"ל הרגישו בזה וכתבו דא"א לקיים משנתנו דירך כר' מאיר משום ש"ס דפסחים כ' ע"א דמוקי לה כר' יהודה, ואיך כ' הרשב"א באמת כן דמשנת ירך כר' מאיר נגד המפורש בפסחים שם, וצ"ל בדוחק לענין נתינה לגוי ס"ל סתם משנתנו כר' מאיר ולא כר' יהודה, אלא דבהאי פלוגתא דר"ש ור' יהודה אי גיד הנשה אסור בהנאה ס"ל כר"י וס"ל כר"מ בחדא וכו"י בחדא.

אולם יסוד זה דהרשב"א דמדדהתירה תורה נתינה לגר תושב מכלל דגם לנכרי סתם שאינו ע"ז מותר, אינו פשוט כ"כ וז"ל הרמב"ם פ"ג מהל' זכי' ומתנה הי"א אסור לישראל ליתן לעכו"ם מתנת חנם אבל נותן הוא לגר תושב שנאמר לגר אשר בשעריך וכו' אבל לגר תושב בין במכירה בין בנתינה מפני שאתה מצווה להחיותו שנאמר גר ותושב וחי עמך ע"כ, והנה מש"כ רבינו דטעם שיתן לג"ת ולא יתן לגוי הוא משום שגר אתה מצווה להחיותו, דבר זה אינו מבואר להדיא בגמ' דמה דאיתא בע"ז כ' ע"א דגר אתה מצווה להחיותו ועכו"ם אין אתה מצווה להחיותו, היינו כדי ליתן טעם אליבא דר"י להקדים נתינה דגר למכירה לנכרי לאפוקי מר"מ דצריך לזה קרא, אבל אין טעם זה רק כדי לחייב הקדמה, אבל אין עדיין בזה כדי נתינת טעם על עיקר האיסור שאסור ליתן מתנת חנם שיהי' משום מצוה להחיותו, דעיקר איסור זה נפיק מעצם הלאו דלא תחנם שלא ליתן מתנת חנם.

אבל הרמב"ם ביאר לנו שעיקר טעם דאסור ליתן מתנת חנם לגוי ומותר ליתן לג"ת מפני צווי להחיות לגר, וע"כ עליו ליתן לג"ת ולא לנכרי, ולולא דהי' חיוב להחיות לגר תושב מדין גר ותושב וחי עמך גם לג"ת הי' אסור, וא"כ הרי כ' הראב"ד פ"ד מהל' איסורי ביאה ה"ח דהא דמצוה להחיותו בג"ת היינו דוקא בזמן שהיובל נוהג שאז יש לו דין מיוחד של ג"ת כמבואר בש"ס עירוכין כ"ט, אבל בזה"ז אפ"ל קבל עליו כל התורה חוץ מד"א אין מקבלין אותו כמבואר ברמב"ם ואין מצוה להחיותו כמבואר בראב"ד שם, הרי מפורש להדיא דאע"פ שהוא גוי שאינו עובד ע"ז מ"מ אין מצוה להחיותו, וכיון שכן להרמב"ם אסור ליתן גם לזה מתנת חנם, ועיין ברמב"ם פ"ח מהל' מלכים הלכה י' וי"א ההבדלים בין גוי גר תושב לגוי כיו"ב שאינו גר תושב.

ואין לומר דהדיוק בדברי הרמב"ם בהל' זכי' ומתנה הנ"ל הוא להיפך דדוקא משום דאיכא גר תושב דמצוה להחיותו אסור ליתנו לגוי שאינו ג"ת, אבל אם אין ג"ת במציאות נידק להקל דגם לגוי מותר ליתן הנה זה אינו אמת דא"כ בזה"ז דאין גר תושב כנ"ל דהא אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג יהי' הדין דמותר ליתן לגוי והרי עומד לפנינו פסקי השו"ע יו"ד סי' קנ"א וחור"מ סי' רמ"ט וכן כל הפוסקים ראשונים דפסקו דין זה גם בזמן הזה, וכ"ה סתימת הרמב"ם, אלא ע"כ כנ"ל דודאי שייך גם בזה"ז, דאסור ליתן להם מתנת חנם לא משום דלקח זה מג"ת השייך לו, אלא הוא איסור בפ"ע כמו איסור דלא תתן להם חן, ולא תתן להם חניה בקרקע, אלא דוק לאידך גיסא כנ"ל דהא דג"ת דהיינו גוי שאינו עובד ע"ז מותר הוא משום דהוא ג"ת כדין בקבלת בי"ד אבל גוי בעלמא ובה"ז דלא שייך גדר ג"ת גם אינו עובד ע"ז אסור.

וכיון שהטור בחור"מ סי' רמ"ט שם כ' אסור ליתן מתנת חנם לעובד ע"ז, אבל מותר ליתן לגר תושב שהרי מצוה להחיותו ע"כ, מדנקט סיבת ההיתר בג"ת משום דמצוה להחיותו, הרי דלולא דמצוה להחיותו גם לגוי דומיא דג"ת שאינו עובד ע"ז אסור, ובה"ז דליכא גר תושב א"כ כולם אסורים גם שאינם עובדי ע"ז, וא"כ סותר הטור עצמו מסיפא לרישא שכ' דאסור ליתן לעובד ע"ז דמשמע שאינו עובד ע"ז מותר ליתן, אלא ע"כ רישא לאו דוקא כמש"כ הב"י דגם ישמעאלי אסור, וכסא רבינו הבית יוסף נכון מאד ודבריו כתובים בדיוק גדול, דבשיטת הטור א"א לבאר בדרך הרשב"א, ואעפ"י שהב"י לא הביא דברי הרשב"א, מ"מ כיון דהרמב"ם והטור והב"י ס"ל והכי נקטו הסמ"ע והש"ך דגם בגוי שאינו עובד ע"ז אסור אע"פ שהרשב"א חולק מ"מ מידי ספיקא דאורייתא לא נפקינן, וכן דעת התוס' כהמחמירים כלהלן.

אלא דשוב ראיתי דאין הרשב"א יחיד בדבר זה דבספר החינוך מצוה תכ"ו כ' וז"ל מדיני המצוה מה שארז"ל שאין נותנים להם מתנת חנם דדוקא למי שעובד ע"ז אבל לא למי שאינו עובד ע"ז אע"פ שהוא עומד בגיותו לאכול שקצים וכו' כגון גר תושב מפרנסין אותו ונותנין לו מתנת חנם, הנה מריש דבריו שכ' דדוקא גוי עובד ע"ז משמע להדיא הא גוי שאינו עובד ע"ז בכל אופן מותר כהרשב"א, אלא דעדיין אינו ברור בדעת החינוך מדסיים כגון ג"ת, וכ' שאין מקבלין ג"ת בזה"ז ולמאי נפ"מ כ' כן הכא אם נימא דגם כשלא קבל ג"ת כדין אלא שעצמו אינו עובד ע"ז דמותר וצ"ע בדעת החינוך.

וראיתי עוד במאירי ע"ז כ' ע"א שכ' וז"ל וכן דרשו ממנו שלא ליתן להם מתנת חנם שלא לגולה למי שאנו חייבים בה ביותר כגון גר תושב והוא בן נח הגמור לקיים ז' מצות בני נח כמו שאמרה תורה לגר אשר בשעריך וכו' הנה דברי המאירי הם חלי גדול דכ' דהטעם דאסור ליתן לגוי משום שגזילין בזה לגר תושב דמצווין להחיותו ועיין בהג"ה שם מהגר"א סופר שכ' שאינו יודע למקור לטעם זה, ולדידי יותר קשה דא"כ בזמן הזה דאין מקבלין ג"ת וגם גוי שאינו עובד ע"ז אין מצוה להחיותו א"כ נפל האי דינא דאסור ליתן מתנת חנם לבירא, ואין לומר דדעת המאירי דגם גוי שאינו עובד ע"ז הגם שלא קבל עליו דיני ג"ת כמצוה מ"מ מצוה להחיותו, הנה מלבד שעצם לשון המאירי לא משמע כן, עוד זה נסתר מדברי המאירי עצמו בע"ז דף ס"ד ע"ב שכ' מפורש דלענין מצוה להחיותו לא שייך רק אם קבלוהו כדין דהיינו בזמן שהיובל נוהג, אבל גוי שאינו עובד ע"ז שאינו ג"ת אין מצוה להחיותו יעשה, [ואולי המאירי לקח שיטתו מדברי הרמב"ם ה' זכ"ל ומתנה הנ"ל וכדרך השני שרציתי לומר למעלה מכ"מ הדבר קשה לאמרו כנ"ל].

ומכ"מ בעיקר מחלוקת הרשב"א והראשונים הנ"ל שכתבנו גם דעת המאירי כהרשב"א שהרי כ' בסו"ד דאומות שגדרו עצמן מעבודה זרה מותר ליתן להם, ולדינא כפי שביארנו הרמב"ם והטור מחמירים בגוי שאינו ע"ז וכמש"כ רבינו הב"י, וכ"ה דעת התוס' פסחים כ' א', חולין קי"ד וע"ז כ' מדלא תי' על האי דשולח ירך לנכרי כהרשב"א דמייירי באינו עובד ע"ז, ודעת הרשב"א ומאירי להקל, וכן נוטה דעת הרא"ה כאמור, ועכ"פ מספיקא דאורייתא לא נפקא כנ"ל, מלבד במקום החזקת טובה כמש"כ פוסקים הנ"ל, על שאר דבריו אין פנאי עכשיו. הרני דוש"ת בלונ"ח - מצפה לחסדי ה'

1 - דברים פרק ז' פסוקים א-ד

א כִּי יִבְיָאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם-רַבִּים | מִפְּנֵיךָ הַחַיִּל וְהַגְּרָשִׁי וְהָאֲמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שְׁבַעַה גּוֹיִם רַבִּים וְעַצוּמִים מִמֶּנִּי: ב וַיִּתְּנֶם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתֶם הַחַרֶּם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא-תִכְרַת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תִחַנֶּם: ג וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בְּתֵדָה לֹא-תִתֵּן לְבָנֹךָ וּבִתּוֹ לֹא-תִקַּח לְבָנָה: ד פִּי-יִסִּיר אֶת-בְּנֵךְ מֵאֲחֵרֶיךָ וְעַבְדוֹ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אֶף-יְהוָה בְּכֶם וְהִשְׁמִידֶךָ מִקֶּרֶב:

2 - תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף כ עמוד א-ב

דאמר קרא: +דברים ז+ לא תחנם, לא תתן להם חנייה בקרקע. האי לא תחנם מיבעי ליה דהכי קאמר רחמנא: לא תתן להם חן; א"כ, לימא קרא לא תחונם, מאי לא תחנם? שמע מינה תרתי. ואכתי מיבעי ליה דהכי אמר רחמנא: לא תתן להם מתנת של חנם; אם כן, לימא קרא לא תחנם, מאי לא תחנם? שמע מינה כולהו. תניא נמי הכי: לא תחנם - לא תתן להם חנייה בקרקע; דבר אחר: לא תחנם - לא תתן להם מתנת חנם. ומתנת חנם גופה תנאי היא; דתנאי: +דברים יד+ לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי - אין לי אלא לגר בנתינה ולעובד כוכבים במכירה, לגר במכירה מנין? תלמוד לומר: תתננה... או מכור, לעובד כוכבים בנתינה מנין? תלמוד לומר: תתננה ואכלה או מכור לנכרי, נמצא אתה אומר: אחד גר ואחד עובד כוכבים בין בנתינה בין במכירה, דברי ר' מאיר; רבי יהודה אומר: דברים ככתבן, לגר בנתינה ולעובד כוכבים במכירה. שפיר קאמר ר"מ! ור' יהודה? אמר לך: אי סלקא דעתך כדקאמר ר"מ, לכתוב רחמנא תתננה ואכלה ומכור, או למה לוי? שמע מינה לדברים ככתבן הוא דאתא. ור"מ! ההוא לאקדומי נתינה דגר למכירה דעובד כוכבים. ור' יהודה? כיון דגר אתה מצווה להחיותו, וכנעני אי אתה מצווה להחיותו, להקדים לא צריך קרא.

ד"א: לא תחנם - לא תתן להם חן. מסייע ליה לרב, דאמר רב: אסור לאדם שיאמר כמה נאה עובדת כוכבים זו. מיתבי: מעשה ברשב"ג שהיה על גבי מעלה בהר הבית, וראה עובדת כוכבים אחת נאה ביותר, אמר: +תהלים קד+ מה רבו מעשיך ה'! ואף ר"ע ראה אשת טורנוסרופוס הרשע, רק שחק ובכה, רק - שהיתה באה מטיפה סרוחה, שחק - דעתידה דמגיירא ונסיב לה, בכה - דהאי שופרא בלי עפרא! ורב, אודויי הוא דקא מודה, דאמר מר: הרואה בריות טובות, אומר: ברוך שככה ברא בעולמו. ולאסתכולי מי שרי? מיתבי: +דברים כג+ ונשמרת מכל דבר רע - שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה, באשת איש ואפי' מכוערת, ולא בבגדי צבע [של] אשה, ולא בחמור ולא בחמורה ולא בחזיר ולא בחזירה ולא בעופות בזמן שנוזקין זה לזה, ואפילו מלא עינים כמלאך המות; אמרו עליו על מלאך המות, שכולו מלא עינים, בשעת פטירתו של חולה, עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו, כיון שחולה רואה אותו מזדעזע ופותח פיו וזורקה לתוך פיו, ממנה מת, ממנה מסריח, ממנה פניו מוריקות! קרן זוית הואי.

3 - שו"ת אבני נזר חלק חו"מ סימן צב

ב"ה יום א' קרח האמת והצדק לפ"ק פה סאכטשאב. שוכ"ט לכבוד האברך כמדרשו מו"ה פלוני בן פלוני נ"י בק"ק פלונית יע"א

מכתבו הגיעני. והדבר ברור דמקרא אחד יוצא לכמה טעמים בין בהלכות כו' אך באופן שאין סברא ללמוד זה יותר מזה על כן יבואו שניהם דהי מינייהו מפקת. וכן לשון הש"ס בכמה מקומות שקולין הם ויבואו שניהם עיין ב"ק (ג' ע"א) גבי שן ורגל. וחייב על זה וחייב על זה. [ואי אפשר לפרש כלל לחייב מספק. דספק ממון לקולא. ועוד דא"כ לא הי' הגמ' מקשה ולכתוב ושילח ולא בעי וביער. דהא נפקא מינה שיהי' מחויב בוודאי. ומלבד זה א"א לפרש כן כלל] וכן בכמה מקומות כפי שנשמך שם בצדו:

אך אם מסתבר יותר לימוד אחד מחבירו למידן רק הלימוד הקרוב. וזה אם הלימוד בענפי המצוה הלימוד היותר קרוב אל עיקר המצוה הוא שלמדן. אבל אם שני הלימודים בעיקר המצוה כמו בלא תאכלו על הדם ע"כ כל הפירושים שקולים ויבואו כולם. וזה פירכת הש"ס ברוב המקומות בענפי המצוה והאי להכי הוא דאתי. משום שרחוק מאד לצמצם ששני הלימודים שווים לגמרי:

ומ"מ עולה בזכרוננו שכמה פעמים משני הש"ס תרתי שמעינן מיני'. ומשום דהתם מסתבר להש"ס ששקולים הם. ובע"ז (כ') לא תחנם לא תתן להם חני' בקרקע. ומקשה הש"ס הא לא תחנם מבעיא לי' דהכי קאמר רחמנא לא תתן להם חן. ואף ששני הפרושים בעיקר המצוה. נראה לי דקושיית הש"ס הוא דמידי קרקע כתיב בקרא ובוודאי מסתבר יותר דלא תתן להם חן. אבל בלא תאכלו על הדם כיון שמחלוקת בעיקר המצוה ואין סברא לימוד אחד יותר מחבירו. כל הפירושים שוים לטובה:

אבל מה שעלה על דעתך לומר ח"ו שאין אמת רק פירוש אחד. וזה ענין לאו שבכללות אין לוקין דהוי ספק. לא ניתן להאמר כלל. ואסור לשומעו. ואני מצטער מאד על מעלתך כי תלך ח"ו באורחות עקלקלות כמו זה. ורציתי לכבודך לשרוף המכתב. אך אמתין עוד עד בוא דברך שנית. ודבר בריאות גופך כאשר יהי' לימודך על אופן הראוי בטח תהי' התורה רפאות לשריך ושקוי לעצמותיך:

הק' אברהם

4 - תוספות מסכת עבודה זרה דף כ עמוד א

דאמר קרא לא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע - דריש נמי מהאי קרא בסמוך שלא ליתן להם חן ושלא ליתן להם מתנת חנם וסתמא דמלתא מיירי בכולהו עובדי כוכבים וכן משמע בסוגיין בסמוך וקשה דהאי לא תחנם בשבע אומות דוקא כתיב דכתיב (דברים ז') ונשל גוים רבים מפניך החתי וגו' וכתוב לא תכרות להם ברית ולא תחנם ולא תתחתן בם ובפרק הערל (יבמות דף עו.) מוקמינן ליה בשבע אומות דבגירותן לית להו חתנות וכתוב עוד בתריה בתך לא תתן לבנו ואמרינן בספ"ק דיבמות (דף יז.) ובסוף האומר בקידושין (דף סה: ושם) דלרבנן דלא דרשי כי יסיר לרבות כל המסירין לא ילפינן מהאי קרא שאר אומות למימר דלא תפסי בהו קדושין דהא האי קרא בז' אומות כתיב וכן לא תחיה כל נשמה וי"ל דודאי בכל הנך קראי איכא טעמא רבה דלא מצינן לאוקמינן אלא בז' אומות ולא תחיה כל נשמה ליכא לאוקמי בשאר אומות דבהדיא כתיב בהו והוי לך למס ועבדוך וכן כי יסיר לרבנן דלא דרשי טעמא דקרא סברא הוא לאוקמי בשבע אומות דמסירי טפי וכן לא תתחתן ליכא לאוקמי אלא בשבע אומות שהרי כל שאר אומות מותרין לבא בקהל בגירותן חוץ מאותם שאסר הכתוב מצרי עמוני ומואבי אבל מתנת חנם ונתנית חן וחנייה אין שום טעם לחלק בין שאר עובדי כוכבים לז' עממים מיהו קשיא דכריתת ברית שכתוב אצל לא תחנם אי בשאר אומות איירי הכתיב (מלכים א ה) גבי שלמה וחירם מלך צור ויכרתו ברית שניהם ועוד דמשמע כל שאר אומות לא הוזהרו על כריתת ברית דהא בגבעונים כתיב (יהושע ט) בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית משמע הא בשאר אומות מותר וי"ל דלא תכרות ברית נמי לא קאי אלא בשבע אומות וטעמא רבה איכא ועניינא דקרא נמי מוכח דכתיב ונשל גוים רבים ועצומים ממך מפניך החרם תחרים לא תכרות להם ברית ואיכא למימר דכיון דבשעת כיבוש קיימי בלא תחיה שלא בשעת כיבוש קיימי באיסור כריתות ברית אי נמי משום דאדוקי בעבודת כוכבים טפי אבל שאר אומות לא.

5 - בית הבחירה למאירי מסכת עבודה זרה דף כ עמוד א

כבר ידעת כמה החמירה תורה להרחיק עובדי האלילים מארצנו ומגבולנו ומבינותינו ובכמה מקומות האריכה להזהירנו להתרחק ממעשיהם מכאן אמרו לא תחנם לא תתן להם חן ר"ל לשבח ענינם ומעשיהם ואפילו יפי צורתם ותבניתם וכן דרשו מכאן שלא נתן להם חנייה בקרקע כדי שלא להתמיד ישיבתם בינותינו וכן דרשו ממנו שלא ליתן להם מתנת חנם שלא לגזלה למי שאנו חייבים לה ביותר כגון גר תושב והוא בן נח הגמור לקיים שבע מצות כמו שאמרה תורה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי ומ"מ פי' בתוספתא דוקא לגוי שאין מכירו או שהיה

עובר ממקום למקום אבל אם היה שכנו או חברו מותר שהוא כמוכרן לו הא כל שהוא מן האומות הגדורות בדרכי הדתות ושמדות באלהות אין ספק שאף בשאין מכירו מותר וראוי וכבר אמרו שולח אדם ירך לנכר:

6 - בית יוסף חושן משפט סימן רמט

ומ"ש רבינו אסור ליתן מתנת חנם לעובד עבודה זרה. לאו לאפוקי ישמעאלים אלא לאפוקי גר תושב דהיינו שקיבל עליו שבע מצות בני נח וזהו שאנו מצווים להחיותו אבל שאר גוים כלם דין אחד להם:

7 - ספר החינוך מצוה תכו

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה [ע"ז ס"ה ע"א] כשאין נותנין להם מתנות חנם דדוקא למי שעובד עבודה זרה, אבל לא למי שאינו עובד עבודה זרה ואף על פי שהוא עומד בגיותו לאכול שקצים ורמשים ושאר כל העבירות כגון גר תושב, דמכיון שקבל עליו שבע מצוות מפרנסין אותו ונותנין לו מתנת חנם. ואמרו זכרונם לברכה [ערכין כ"ט ע"א] שאין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג. ועוד אמרו זכרונם לברכה [גיטין ס"א ע"א] שמותר לפרנס עניי גוים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום. ויתר פרטיה מבוארים במסכת עבודה זרה.

8 - ש"ך יורה דעה סימן קנא ס"ק יח

לעובד כוכבים כו' - כתב הב"י בח"מ ס' רמ"ט דכל עובד כוכבים במשמע אפי' ישמעאל לאפוקי גר תושב דלא ופשוט הוא וע"ש:

9 - רא"ש מסכת עבודה זרה פרק א סימן יט

לא תתן להם חן מסייע ליה לרב יהודה דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם לומר כמה נאה עובד כוכבים זה. תניא בתוספתא (פ"ג) בד"א בעובד כוכבים שאינו מכירו או שהיה עובר ממקום למקום. אבל אם היה אוהבו או שכינו מותר. שאין אלא כמוכרו לו:

10 - שולחן ערוך יורה דעה סימן קנא סעיף יב

מותר לפרנס ענייהם ולבקר חוליהם ולקבור מתייהם ולהספידן ולנחם אבליהם, משום דרכי שלום.

11 - שו"ת בצל החכמה חלק א סימן מו ד"ה והנה הרא"ש

והנה הרא"ש פ"ק דע"ז (הל' י"ט) כתב, לא תתן להם חן כו' אסור לאדם לומר כמה נאה עכו"ם זה תניא בתוספתא בד"א בעכו"ם שאינו מכירו כו' אבל אם ה' אוהבו או שכינו מותר שאין אלא כמוכרו לו עכ"ל. וכ' עלה בפלפולא חריפתא (אות ד') כמוכרו לו, כלומר שאינו מתנת חנם אלא כמוכר לו דמי, שהרי ע"י שהוא אוהבו או שכינו הוא "שאומר" כן ומקבל גם ממנו הנאה מה עכ"ל. נראה ממש"כ, הוא "שאומר" כן כו' כי לפי שהרא"ש מביא הך תוספתא דמכירו שרי, אחר הך דינא שלא יאמר כמה נאה עכו"ם זה, הבין בפלפולא חריפתא דעלה קאי, להתיר לומר כמה נאה עכו"ם זה במכירו, וזה דבר שאין לו הבנה, דא"א לומר כלל דאיסור אמירה זו שאינו משום איסור מתנת חנם יהא מותר במכירו. ועיינתי בתוספתא (סופ"ג דע"ז) ושם לא נזכרה כלל הך דרשה דלא תתן להם חן רק דרשה דלא תחנם לא תתן להם מתנת חנם ועלה קא מסיים, בד"א בזמן שאינו מכירו כו' הרי דאיסור מתנת חנם בלבד כ' התוספתא להתיר במכירו. גם התוס' ע"ז כ'. (ד"ה ר"י אומר) הביאו כן בשם התוספתא לענין איסור מתנת חנם, ופשוט שגם הרא"ש לא הביא תוספתא זו אלא כלפי מש"כ לפני זה בסמוך, ד"א לא תתן להם מתנת חנם. ואולי ט"ס יש בדברי הפלפולא חריפתא ובמקום "שאומר" כן צ"ל "שעושה" כן, וקאי אנתנית מתנה לעכו"ם.

12 - מנחת חינוך מצוה תכו

והנה אף על פי שלא זה נאמר כאן גבי שבעה עממים מ"מ הסכמת הר"מ והרב המחבר וכן כתבו התוס' בע"ז כאן ד"ה דאמר קרא דלאו זה נאמר על כל עובדי עבודה זרה.

13 - ר"ן גיטין דף לח:

כל המשחרר עבדו עובר בעשה. משמע דלאו עשה גמור הוא דבגמרא פרכינן מיתבי מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה ומפרקינן מצוה שאני ואי עשה גמור הוא היכי דחינן עשה שבתורה משום האי מצוה ויש מתרצים שלא אמרה תורה לעולם בהם תעבדו אלא משום שלא יתן

להם מתנת חנם כענין שכתוב בעובדי כוכבים לא תחנם וכיון דאיכא מצוה לאו משום חנינה דידהו קא עביד אלא לצורך עצמו והוה ליה כנותן דמי עצמו

14 - ספר חסידים (מרגליות) סימן תשצ

אם יש נכרי שעשה טובות ליהודים יכולים לבקש להקב"ה שיקל בדינו וכן יכולים לבקש על מומר שעשה טובה ליהודים וכן אמר ר' יוחנן על חרבונא זכור לטוב לפי שדבר על המן. אבל נכרי רע וכן מומר רע אין לבקש עליו ויצחק אמר על עשו יוחן רשע (ישעי' כ"ו י') והשיב לו בל למד צדק (שם). ודוד שבקש על אבשלום להצילו מדינה של גיהנם כי גרמה של דוד היה אם לא חטא בדבר אוריה לא היה אבשלום חוטא. וגר המבקש על אביו ועל אמו לא יועיל להקל מדינם. ואם אביו ואמו של צדיק החטיאו את הרבים אפי' לבן אין לבקש להיטיב לנשמתן דכתיב (משלי י' ז') ושם רשעים ירקב.

15 - ספר חסידים (מרגליות) סימן תשמו

ואשר אמרו על חרבונא זכור לטוב לפי שאם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין גוים כגון אותו פלוני עשה לישראל אותה טובה יאמר ז"ל, אדם כשנפטר לעולמו כשמוזכרים שמו אין אומרים ז"ל אלא א"כ יודעים בו שכל מעשיו לשמים, שהרי על אותו שלא מצאו בו אלא דבר אחד אמרו ושם רשעים ירקב ומוזכרים אותו לגנאי כגון אותן שלא רצו ללמד מעשה הקטורת כדאיתא ביומא אבל כשמוזכרים דברי תורה שאמר או זכות אין רשאין להזכירו לגנאי אלא לשבח.

16 - מגן אברהם סימן קפט ט"ק א

כשיש עכו"ם בבית נוהגין לומר כלנו יחד בני ברית, וכתב הט"ז בי"ד שאינו נכון דכיון שאומר כולנו יחד הכל בכלל אלא יאמר אותנו בני ברית כולנו יחד, והטעם לפי שאסור לברך עכו"ם דכתי' לא תחנם

18 - רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק י הלכה ד

וכן אסור לספר בשבחן ואפילו לומר * כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו, קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם שנאמר ולא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך, מפני שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים

19 - שו"ת בצל החכמה חלק א סימן מו

ג) אגב ארשום בזה מה שהעירותי עוד בלשון השו"ע (שם) שכ' אסור לספר בשבחן של נכרים אפי' לומר כמה נאה עכו"ם זה כו' אבל אם מכוון בשבחן להודות להקב"ה שברא ברי' נאה כזו מותר ע"כ. משמע שאפי' משבח לעכו"ם ואומר כמה נאה עכו"ם זה אלא שמכוון להודות בזה לה' מותר. ויל"ע מירושלמי (ברכות פ"ט ה"א, ע"ז פ"א ה"ט) דקאמר מעשה ברבן גמליאל שראה גוי' אשה נאה וברוך עלי' ומקשה עלה מהא דדרשינן לא תחנם לא תתן להם חן ומשני, מה אמר אבסקטא, לא אמר אלא שכך ברא בריות נאות בעולמו (כלומר וכי אמר לה באיזה לשון כבוד לא אמר אלא שבח להבורא ברוך הוא, פנ"מ שם) ע"כ. מדקאמר מה אמר אבסקטא לא אמר אלא כו' מוכח הא אמר אבסקטא דהיינו שאמר לה לשון כבוד ונשיאת חן ה' אסור אף שאמר גם שבח להבורא ב"ה. ולפי"ז ה' אסור לומר כמה נאה עכו"ם זה ברוך שברא בריות נאות בעולמו. ולהשו"ע (שם) דמשמע מדבריו להדיא להתיר בכה"ג וכמש"כ, ע"כ צריך לדחוק לפרש דברי הירוש' מה אמר אבסקטא ר"ל וכי לא אמר אלא דברי כבוד לה, אדרבה לא אמר אלא שבח להקב"ה ואה"נ כי הוי אמר לתרווייהו ה' ג"כ מותר. - ואולי לפי שגם בש"ס דילן (ע"ז כ' א) מקשה ממעשה דרשב"ג (בירושלמי ר"ג) ומשני אודוויי הוא דקא מודה ע"ש. ומשמע לי' דכל שמודה להקב"ה מותר.

20 - שו"ת דברי יציב חלק יו"ד סימן מג

אבל לאמיתו של דבר נראה, דחן היינו שהוא נכבד משאר הבריות, וכעין מעשה דרשב"ג הנ"ל וכדו', וכברש"י שם [בד"ה לא תתן] שלא יאמר כמה עובד כוכבים זה נאה, היינו שהוא נאה ביותר, אבל אם רואה נכרי כחוש מרעב והוא בטבע רחמני ואומר ורחמי על כל מעשיו ומרחם על הנכרי הרעב, והגם שידע שלא ימות עיין תוס' שם בע"ז דף כ' ד"ה ר"ג, מ"מ הוא מצטער ורוצה להצילו מצער, בזה לא הוי בגדר תחנם, שהוא מחשיבו ככלב ורוצה לתת לו הטריפה, ועיין רש"י פסחים כ"ב ע"א ד"ה אותו, ואין זה ללא תחנם וז"ב. ובעבודת עבודה שם [בתוס' הנ"ל] כתב דממ"נ דאם יאמר שהוי לי כאילו אינו חשוב אסור מכח או מכור לנכרי, ואם יאמר שהוא חשוב דהוה כאילו הוא מקבל ממנו דמים א"כ נותן לו חן עיי"ש, וזה כדברינו וז"פ.

R. Yekutiel Yehuda Halberstam, a descendant of R. Chaim of Sanz (author of Divrei Chaim) was born in Galicia in 5764 (1904 CE), and died in Kiryat Sanz in Netanya in 5755 (1995

CE). Before World War II, R. Halberstam served as the Rebbe of Klausenberg in Transylvania. During the war, he was taken with his community to the concentration camps, where his wife, eleven children, and most of the community were brutally murdered. He devoted himself tirelessly to the needs of others.

After the war, he applied himself to helping the survivors in the DP camps, both physically and spiritually. Eventually, he made his way to the United States, where he managed to regenerate the Sanz-Klausenberg Chassidut in New York.

In his later years, he came to Israel, where he founded Kiryat Sanz in Netanya and its many institutions, among them the Laniado Hospital. To help rebuild the Torah world which was destroyed in the Holocaust, he founded Mifal HaShas and other Torah institutions around the world. He served as the Rebbe of the Klausenberger Chassidim in Israel and in the United States, and responded to halachic queries from all over the world.

After his death, efforts were made to gather his responsa, some of which date to before the war. In 5756 (1996 CE), two volumes of responsa on Orach Chayim were published, and in 5758 (1998 CE), two volumes on Yoreh Deah. The fifth volume, on Even HaEzer, was published in 5759 (1999 CE); and the sixth volume, on Choshen Mishpat and the Beit HaMikdash, was published in 5761 (2001 CE).

21 - שו"ת הרשב"ש סימן תסח

עוד שאלת. במי ששכח ולא הטביל כלים שלקחם מהגוי ולא היה לו במה להשתמש ביום טוב, ואמרת שזה היה מעשה בתלמיד חכם ונתנם לשפחה או למשרתת גויה שבביתו וחזר ושאלם ממנה ונשתמש בהם בי"ט בלא טבילה.

תשובה. תמיהא לי טובא דנראה שסמך האי על ההיא דמי שלא הניח ערובי תבשילין שמקנה קמחו לאחרים, וכבוד המורה במקומו מונח דלעניות דעתך נראה לי דלא דמו. ותחלה יש להקשות על הא דאמרין דמקנה קמחו לאחרים, דלכאורה משמע דאערומי קא מערים, וקיימא לן בנדרים בפרק השותפים ובבבא בתרא בפרק יש נוחלין שכל מתנה שנעשית בהערמה דלאו כלום היא, דכל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה, ופירשו בירושלמי בשנעשית בהערמה, וכיון דאינה מתנה במקנה קמחו לאחרים אם בהערמה מקנה ליה עדיין הוא של מקנה וכי אפי קונה של מקנה הוא אופה. וי"ל דהקנאת קמח זה לאו בהערמה הוא, דכי מקנה ליה לגמרי קא מקנה ליה ואפילו לאקדושיה, דהא אי מקדיש ליה אפשר דיהיב ליה קמחא אחרינא מדידיה, וסמך מקנה זה לאקנויי ליה הקנאה גמורה דהא האי קונה אפשר ליה מדידיה, וליכא הכא הערמה כלל דבמתנה גמורה קא יהיב ליה, וכי אפי ומבשל הקונה להאי דלא הניח ערובי תבשילין מדידיה דקונה קא אפי. וכן נראה ממה שכתב הרמב"ם ז"ל מי שלא הניח ערובי תבשילין ולא הניחו לו אחרים וגו' ואסור לאחר לבשל לזה שלא הניח עד שיקנה לו זה שלא הניח שנמצא זה אופה ומבשל שלו שהרי קנאו ואם רצה אחר כן יתן לזה שלא הניח במתנה. אבל בנדון הזה לא

משמע דאקנינהו ניהליה הקנאה גמורה, דהא אלו הקדישתם הוה קפיד משום דלית ליה מאני אחריני לאשולי, דאם איתא דהוה לה למה ליה לאפותו ולמטרר כולי האי לאקניי לה ולמהדר למשרי מנה, אלא ודאי לא הוה לה מאני אחריני וכיון שכן לא גמר ומקני, ולא דמי למקנה קמחו דהתם הא אפשר דיהיב ליה קמח אחרינא לדידיה שזה האופה לא היה יושב בלא קמח בי"ט והפלטור הוה ליה למיהב ליה קמחיה ולמשקל קמחיה דהאי, מה שאין כן בנדון הזה דהדבר מוכרע מעצמו דשלא במתנה גמורה נתנם לגויה זו דהיכי הוה עבר ח"ו על לא תחונם ודרשי ליה בגמרא לא תתן להם מתנת חנם, אלא ודאי דלא נתנם לה אלא כדי שתחזור ותשאלם לו, וקיימא לן התם בנדורים דכל שמתנתו מוכחת עליו דבהערמה נעשית אינה כלום, ולא הועלנו במתנה זו כלום וממה נפשך אינה כלום בין אם משרתת זו היא גויה. ובפסקי מסכת ע"ז לאחד מתלמידי ה"ר [,,,], מצאתי גבי שאילתא אי חזי דדעתיה לשקועי שכתב בלשון הזה, ואסור להערים וליתן כיסו לעבדו ולשפחתו וחוזר ולקוח מהם, (והדבר הזה אין צריך להביא עליו ראייה שבדאי כל שבהערמה אסור), והדבר הזה סופו מוכיח על תחלתו שאם אחר עבור יום טוב החזירם לה ולא נטלם ממנה אגלאי מלתא דבמרמה גמורה נתנם לה. ואם אחר עבור י"ט החזירם לה ואחר כך החזירם לו אגלאי מלתא למפרע דבהערמה נעשית...

ולעניות דעתי טוב היה לסמוך על אדוננו הרמב"ם ז"ל ולהטביל כלים אלו בי"ט, שהרי אדונינו רבינו הרב ז"ל סובר בהלכות מאכלות אסורות שטבילת כלים חדשים הנקחים מן הגוים אינה אלא מדרבנן, וסמך לה על פשט הירושלמי דהיינו טעמא דמשום שיצאו מטומאתו של גוי לקדושתו של ישראל, אעפ"י שהראב"ד ז"ל חולק עליו לומר שהוא מדאורייתא איכא נמי רבוותא אחריני דסבירא להו כאדוננו רבינו הרמב"ם ז"ל. ובהלכות י"ט פ"ג כתב דטבילה דרבנן שהיא (בי"ט, וההיא) דאמרינן בפ"ב די"ט כלי שנטמא מערב י"ט אין מטבילין אותו בי"ט, סבירא ליה ז"ל דהנהו רבוותא ז"ל דמפרשי לה בנטמא באב הטומאה. ואע"ג דאיכא רבוותא אחריני דסבירא להו דאפילו נטמא בולד הטומאה, מ"מ כיון שאדוננו רבינו הרמב"ם ז"ל סבירא ליה הכי כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק. ולענין כלי זכוכית שאמרת שבמקומכם מטבילין אותם בלא ברכה, תמיהא לי נמי טובא, דבגמרא איתמר בפירוש דכלי זכוכית ככלי מתכות דמו, ולענין הכשר הוא דאמרי באבות דר' נתן דכלי זכוכית לא בולעין ולא מפליטין, וסברי קצת דכיון דאינן בולעין לא בעו הכשר וכן נהגו, אבל לענין טבילה לא אמרה אדם מעולם, ושמא נתחלף לך הכשר בטבילה, אי נמי שמא נתחלף מאני דוקניא בכלי זכוכית, דיש אומרים דמאני דאיוקני דאמרינן התם דבעי טבילה היינו כשהם מצופים מבית ומחוץ אבל אם הם מצופים מבפנים ולא מבחוץ או בהפך לא בעו טבילה, וכתבו מגדולי האחרונים ז"ל שטוב הוא להטבילם בלא ברכה, וכך אני נוהג אלא אם אטבל עמהם כלים אחרים מצופים מבית ומחוץ. זהו מה שנראה לי בזה.

22 - שו"ת בית שערים חלק יו"ד סימן רכו

היום הרגעתי מעט והנני לקיים דברי להשיב על שאלתך אם מותר לשדך נכרית לנכרי בשכר או לא, ומה דפשיטא לך דמשום איסור לא תחנם ליכא דכל שהוא לטובת עצמו ולא לטובת הנכרי ל"ש לא תחנם כמ"ש מג"א סי' צ' בשם הר"ן, הנה בני"ד לא הוצרכת לדברי הר"ן דהרי דרשינן בע"ז כ' לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם ואם הוא בשכר אינו מתנת חנם וכן הוא לשון הרמב"ם פ"י מעכו"ם אלא דהוי סד"א דלא שרי אלא אם הגוי נותן השכר משלו דחסריה ממון עיין ספ"ק דשבועות או אפ"י אם אחר נותן השכר דמהני מדין עבד כנעני עיין פ"ק דקידושין אין המהנה לגוי עובר בשביל זה משום לא תחנם רק מי שנותן השכר בעבורו אם הוא ישראל אבל במשחרר עבדו להשלימו לעשרה דהמשחרר מדידיה קא מיתנהי והגוי לא חסר ממונא איכא משום לא תתנם וחדש הר"ן כיון דישאל נמי נהנה אע"ג דמהנה לנכרי בחנם נמי ליכא לא תחנם, ועוד חידש דעשה דלעולם בהם תעבודו הוא משום לתא דלא תחנם אבל ז"פ גם בלי סברת הר"ן דבשכר אינו בחנם:

אבל אני חושש שהרי דרשינן התם נמי לא תחנם לא תתן להם חן ופירש"י שלא יאמר כמה נכרי זה נאה ועיין לשון הרמב"ם פ"י מעכו"ם ה"ד שכתב וכן אסור לספר בשבחן ואפ"ל לומר כמה נאה עכו"ם זה בצורתו וק"ו שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם שנאמר לא תחנם לא יהיה חן בעיניך מפני שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים ע"ש וא"כ כיון שדרך השדכנים לשבח האשה בפני האיש והאיש בפני האשה אסור מטעם הנ"ל ומה לי בשכר או בחנם ואולי אם הוא בשכר שייך יותר טעם הרמב"ם הנ"ל, ואם יאמר האומר שיהיה בנפשו שלא לשבח ולפאר מה שקשה להאמין מ"מ יש בו משום לך לך אמרינן נירא סחור סחור לכרמא לא תקרב כדאמרינן ע"ז נ"ח ע"ב וכמה דוכתי וגדולה מזו כתב תשב"ץ ח"ג סי' רצ"ד דאף דמן הדין מותר לישראל לבשל נבלה לעכו"ם ולהשיט לו כיון דאין איסור לעכו"ם אלא אמרה"ח מ"מ יש כיעור להתעסק עמהם בפת בגם וכו' שהרי אמרו אסור למזוג יין נסך לעכו"ם משום לך לך אמרינן נירא וכו' והנהוג היתר בזה אין בו רוח טהרה ע"ש ורמזת עליו במכתבך הראשון [הן אמת שדין זה שהביא תשב"ץ שישראל אסור למזוג יין לעכו"ם וכו' לא מצאתי לא בגמרא

ולא ברמב"ם ולא בטוש"ע רק להיפך שגוי אסור למזוג לישראל איתא בע"ז נ"ח ע"ב משום אמרינן נירא סחור סחור וכו' וכן הוא ברמב"ם פ"ג ממאכלות אסורות הי"ג ועיין בלח"מ שם דאינו אסור רק לכתחלה אבל בדיעבד מותר במזג נכרי ועיין ביו"ד סי' קכ"ה ס"ז, ואולי ס"ל לתשב"ץ דכמו שאסרו בגמ' שימזוג העכו"ם המים לתוך היין שביד ישראל משום נירא סחור אעפ"י שאין בו איסור ניסוך כלל כמ"ש הרמב"ם שם שמא יבא ליצוק היין לתוך המים ה"נ אסור לישראל למזוג לנכרי משום נירא סחור שמא יבא נכרי למזוג לישראל יין לתוך המים):

Rabbi Amram ben Rabbi Isaac Jacob Bloom was born in 1834 in Hungary to a dynasty of rabbis. He was a student of the Torah giants of Hungary, students of Rabbi Moses Schreiber (Sofer). He served in a number of rabbinical posts in Hungary and Slovakia. Towards the end of his life, he served in Barti-Aufala, where he passed away in 1907. Beit She'arim on Orach Chaim was published posthumously (Munkács, 1909), and on Yoreh Deah in 1941. Hundreds of his responsa had already been prepared for printing, but were lost during World War II.

23 - שו"ת משנה הלכות חלק ד סימן רמה

ומעתה העולה לדין מאחר דביררנו דאין רשאי לחבול בעצמו א"כ פשוט דאסור ליתן דם לבלאט בענק בחנם. איברא דראיתי ביש"ש ב"ק הנ"ל שהאריך בהא דינא דאסור לחבול בעצמו ופסק כרוב הפוסקים דאסור אלא שהוסיף דמכל מקום אפילו לפי הרמ"ה אינו מותר אלא לצורך דאי לא לצורך לכ"ע אסור אפילו להזיק בגדים ושאר דברים משום בל תשחית אלא דס"ל דכמו שמוותר להשחית ממון מחמת צורך כגון הא דחשוב בפ' האורג להטיל אימה בתוך ביתו הכ"נ מותר לחבול בעצמו מחמת צורך אחר וא"כ ליתן דם במי שאין בו צורך כלל להנותן פשוט דאפילו להרמ"ה ז"ל אסור ואם יטען הנותן דבל תשחית עכ"פ ליתא שהרי יתנו דמו להצריך, איברא דודאי איכא שהרי הכא ע"פ רוב יתנו מדמו לעכו"ם וליכא צורך כלל אדרבה עובר עוד בלאו דלא תחנם לא תתן להם מתנת חנם, וגם עובר באיסור דאסור לרפאותם בחנם והכי ודאי מרפאהו, ועיין ע"ז דף כ"ו ע"א סבר ר"י למימר אנוקי בשכר שרו משום איבה א"ל אבוי יכלה למימר והכ"נ יכול למימר כמובן. לבד כי אין מן הראוי ליתן מדם ישראל שיש בו נפש נשמת רוח ה' כדכתיב כי הדם הוא הנפש ובישראל שנתקדש דמו וחלבו בקדושת ישראל ולהעבירו בגוף טמא בעכו"ם ר"ל וקול דמיו צועקים מן העכו"ם שמסרו במקום טמא ומטומא.

24 - שו"ת משנה הלכות חלק יא סימן תקיט

לכבוד ידידי היקר וכו' הי"ו. אחדשכ"ת.

ובענין שנשאל במי שיש לו ברירה ליקח אתרוג מארץ ישראל ואינו מהודר כ"כ כמו אתרוג מחו"ל כיצד ינהוג ואיזה מהם יטול.

הנה באמת כי דבר זה כבר נפתח בגדולים האמנם לפענ"ד פשוט דיקח של ארץ ישראל רק אם הוא יודע שהוא כשר וכבר המליץ על כיוצא בזה מרן הח"ס ז"ל וז"ל "אם אינם מהודרים למטה יהיו מהודרים למעלה" וידוע מה שהרעישו ע"ז הגר"י מקוטנא וחתנו בע"נ ח' וידעתי שהגה"ק כ"ק אדמו"ר ממונקאטש בעל מנח"א וצוקלה"ה הי' מהדר שיהי' לו אתרוג מא"י. ובפרט בזמנינו שיש ב"ה בארצינו הקדושה מאחינו בני" שומרי תורה ומצות שעוסקים בזה ויש בזה גם משום והחזקת בו, וגם יש בו משום ישוב ארץ ישראל, וגם דעי"ז יוכלו שומרי התורה שעוסקים בזה לישב שם וללמוד תורה ופשוט שאם יכול לקנות אתרוג מא"י והולך לקנות מעכו"ם בארצותם עובר גם משום לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם, וכ"ש שיש בו עוד משום לא תעמוד על דם רעיק שאולי אם אותו ממון יקנו נשק להרוג ח"ו את אחבנ"י לבד כי בא"י ב"ה מדקדקים עכשיו שיהיו האתרוגים כשרים ובלתי מורכבים מה שברוב העולם אינו כעת כידוע.

25 - שו"ת חיים ביד סימן לג

הנה תאבתי לעמוד על מי שיש לו גוי שהוא סוחר שלו ומרויח עמו ועושה לו טובה והוא חולה לשאול הגיע אי מותר להתפלל עליו שיחיה וגם לתת צדקה בעדו לת"ח שילמדו לרפואתו אם מותר או לא.

תשובה נראה לי דמותר גמור הוא וכמ"ש בשה"ח סי' תשמ"ו שיאידי /שיהודי/ שעשה לו גוי טובות כשזכרו צריך לומר עליו זכרו לברכה וכו' יע"ש ועיין בסי' תתקפ"ב יע"ש. וע"ע בשה"ח סי' תש"ץ ועיין בס' מדרש תלפיות מע' אלף דמ"ה ע"ב יע"ש ועיין להרב ש"ץ דקכ"ו. ופוק חזי מ"ש בשה"ח סי' נז"ר יאודי ששלח נכרי למרחקים יכול לבקש עליו שישוב לשלום שאם לא ישוב חי שמא יעלילו על היאודים /היהודים/ יע"ש ועיין במ"ר והובא בילקוט במגילת אסתר סי' ב' ע"פ ויודע הדבר למרדכי וכו' וכתוב במג"א בא"ח והביאו בקשל"ה במע' קוף בברכת הנהנין שכתב דכששומע שמת א' שאומרים ברוך דין האמת בלי שם ומלכות אפ"ל בגוי שיש לו צער במיתתו.

וכה הראני זה בני כי ביצחק יקרא ה"ו להרב רוב דגן בקונ' אות לטובה אות מ"ה שנשאל אם מותר לעשות לחישה וברכה לגוי החולה שיתרפא וגם אם הוא גוי קטן ולא ידיע מאי ליהוי שמא יהיה מחסידי אוה"ע =אומות העולם= אם מותר ג"כ לברכו ולעשות לו לחישה שיתרפא מחוליו והשיב אם כשבא אליו הגוי ויכול להשתמט ממנו למד לשונך לומר איני יודע אבל אם היה המציאות שהוא מכירו שיודע ללחוש ולא יוכל להשתמט אז מפני ד"ש =דרכי שלום= ואיבה מיבעי ליה ללחוש ולהתפלל עליו שיחזור למוטב ויתרפא והיינו דומיא דמפרנסים עניי כותים הבאים לשאול עם עניי ישראל מפני ד"ש וגם שאם תהיה שעת רצון ודבריו נשמעים ויתרפא יהיה קידוש ה' בדבר וגם אפשר שע"ז יהיה גר צדק ואח הטוב החה"ש והכולל כמה"ר אליהו קצין ה"ו אייתי ראיה לזה מן מעשה רב גבי אלישע הנביא שריפא לנעמן מצרעתו ובזה נעשה גר צדק והו"ל רפואת הנפש והגוף בבת א' ואף שלא היו ישראל בגלות א"כ כ"ש בזה"ז והיא ראיה חותכת וגם אמר מר שמר אביו הוא הקדוש מוהר"ק (אפ"י שהוא ה"ה מחנה יאודה קצין) זלה"ה שהיה יודע ללחוש בא אליו גוי א' ואייתי בדיה תינוק מוטל על ערש דוי כמו פגר מת ועשה לו לחישה /לחישה/ וברכה ומיד נתרפא ויצא ממות לחיים ונעשה קידוש ה' ועיין למרן ב"ד בסי' קנ"ח בס"א דכ' דאין לרפואתן /לרפאותן/ אפ"ל בשכר אם לא היכא דאיכא משום איבה דאז אפ"ל בחנם שרי אם לא יוכל להשטמ ע"ש ובודאי דזהו לעע"ז ממש ולא על כולם הוא אומר ועכ"פ דון מינה דבזה"ז שאינם בסוג עע"ז וגם דאיכא איבה דודאי מיבעי ליה ללחוש ולברך ולהתפלל ובפרט אם הוא בדוק ומנוסה דהוי קידוש ש"ש =שם שמים= בדבר והא דאלישע תוכיח וגם מעשה רב דמוהר"ק הנו' ולפי הנראה דאין מי שיחלוק בדבר זה את"ד הרב הנו' כ"ש בנ"ד דמטי ליה הנאה מיניה אם יקום ויתהלך בחוץ ושלא להיות כפויי טובה על לעבר כנ"ל דפשיטא דשרי בלי שום פקפוק והיה לפלא בעיני דהן בעודני כותב זה בעת ההיא בא אלי בני ותלמידי הרב ועצום כמוהר"ר יעקב דמתקרי בכור יעבץ נר"ו לשאול ממני בגוי אחד שהוא מחסידי אוה"ע =אומות העולם= והוא זקן ומכבד תמיד לתורה ולומדיה וביקש ממנו בעשר חלו"ת שיכתוב לו קמיעה אחת לכאב לב שיש לו שיתרפא ולא יוכל להשטמ ממנו מה לעשות וזו הלכה העליתי שיכתוב על נייר חלק כסדר הזה הנני כותב קמיע זאת לשם הנושא אותה לשמירת גופו מן המזיקין ומכל חולי ומחלה ומכאב הלב וכו' בלתי שום שם קדוש וגם הכתיבה יהיה פרוב'יצאל שהוא כתיבת רש"י ועיין בארות המים סי' ד'.

ושוב בו בפרק בא נדון לפני כיוצא בזה ביאודי /ביהודי/ אחד סרסור מגוי אחד וחלה ונטה למות והגיע עד שערי מות ובא היאודי לפני באומרו שהוא ערב ליאודים שנתנו לו סחורות בהקפה לגוי זה והיאודי הסרסור יצא ערב בעדו ואם מת הגוי הסוחר הנו' יבא נזק והפסד ליאודי הסרסור הלזה שיצא ערב בעדו ובכך חילה פני שאקבץ עשרה ת"ח וילמוד תהלים בעד הגוי החולה הלזה וכן עשיתי מעשה והיה קידוש ה' גדול שקם מחולייו והכיר מעלת האומה ישראלית ושוב אירע עוד מעשה בגוי אחד תרג'ומאן אינגליו שחלה ונטה למות ושלח אלי שיתפלל בעדו שיחיה ונתרפא וחלם חלום הגוי הנו' כי תפילתי עשתה פירות והיה קידוש ה' גדול וכיוצא בזה נשאלתי בגוי שמבקש מאת חכמי ישראל שילמדו ויתפללו בעדו ויעשו לו יחודים בשמות הקדושים לעשות לו סגולה שימצא חן בעיני המלך וע"ז יבוא תועלת ליאודים אי מותר לעשותו או לא ולכאורה היה נראה דאסור דקי"ל בע"ז ע"פ לא תחנם לא תתן להם חן ועמ"ש הרב עה"ד סי' י"ט אות י"ח ומצאתי בשה"ח סי' אלף קי"ד שכתב וז"ל אם יאמר לך חכם אחד או נכרי או ישראל אכתוב לך קמיע כנגד החן או כנגד שתקבל דברך בפני השרים או אם אמר אתן לך דבר שתשאנו עליך תתעשר לא מבעיית בשבת דאסור לשאת לפי שמחלל שבת אלא אפילו בחול לא ישאנו עליו מפני שבוטח באותן הכלים ואומר ואל בינתך אל תשען וכתוב תמים תהיה כלומר אם תמים לא יהא לך אותן הדברים אלא תבטח בה' אלקיך ותתפלל לו דיעשה רצונך ואם לאו אין לחשוב כיון שאין אני נענה אעסוק באלו הדברים אלא יחשוב אם היה נגזר היתה תפילתי נשמעת ועוד זה דומה למי שיש לו אדון ומבקש שיתן לו שום חפץ ואינו רוצה לתת לו והולך לשר אחר כי אמר כיון שאין כח בידו לתת רוצה לתלות באדון אחר כך זה ואינו חושב שבשביל עון אין תפלתו נשמעת עכ"ל. ועיין בס' לב חיים ח"א סי' ס"א ובס' נפש חיים מערכת תי"ו אול"ב ובס' נפש כל חי מע' תי"ו מ"ש בעזר אלקים חיים.

Rabbi Chaim Palache (Palaggi) was born in Smyrna, Turkey (Izmir), in 1788, to a distinguished family. His maternal grandfather was Rabbi Joseph Raphael Chazan, the author of Chikrei Lev. In 1837, Palache became the head of the rabbinical court of Izmir, and eventually he was appointed Chacham Bashi (chief rabbi). A prolific writer, he wrote more than 80 works, most still in manuscript, on various Torah disciplines - Bible, Talmud, Kabbalah, and halachah. He died in 1869.

26 - שו"ת אגרות משה חלק או"ח ב סימן נא

בענין לכבד באיזה כבוד בביהכ"נ לאחד שהוא מעוברי עבירה והרבים צריכים לו לרפואה וכדומה טבת תש"כ. מע"כ ידידי הרה"ג מוהר"ר שמעון אריה עקשטיין שליט"א.

הנה בדבר רופא יהודי מהמפורסמים שבמדינה שרבים צריכים לו להיות בהתקרבות אתו והוא איש בעל מדות רחמים וצדקה באופן גדול וגם עושה הרבה טובות לעניני הקהלה, אבל הוא נשוי נכרית ומטעם זה אין מכבדין אותו בביהכ"נ בשום כבוד והרופא רואה בזה התרחקות מהקהל ומדוכא מאד מזה ולכן רוצים כתר"ה וראשי העיר לכבדו לפעמים בפתיחת וסגירת הארון וכדומה. וגם הוסיף כתר"ה להעיר שמצד הקפדתו על אנשי העיר ברור שרק כל זמן שאמו הזקנה שהיא שומרת תורה בחיים עושה מה שעושה לטובת הקהל אף שמקפיד עליהם ואחר חייה יתרחק מן הקהל ויהיה הפסד גדול להקהל בכלל וליחידים בפרט ורוצה כתר"ה לידע דעתי בזה. והנה עיקר הנידון בזה הוא משום איסור חניפה שיש במה שיכבדו אותו בדברים שאין מן הראוי לכבד לבעל עבירה כזו, דמצד עצם ענין פתיחת וסגירת הארון להניח לבעל עבירה ליכא שום איסור. ואף לקרא לתורה אם הוא רק בעל עבירה לתיאבון ליכא איסור בעצם אם איננו כופר, דכופר ומומר להכעיס יש לאסור בעצם משום דאין כוונתם ללמד תורת ה' בקריאתם והווי דבריהם בקריאתם רק כקריאת דברים בעלמא לא כקריאת דברי התורה תורת ה'. ועיי' ברמב"ם פ"ו מיסוה"ת ה"ח בס"ת שכתב אפיקורס ששורפין אותו עם האזכרות שבו כתב הטעם מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם, והא אין לפרש דכוונתו דשמות שנכתבו שלא לשמן מותר לשורפן דהא ודאי כשישראל כשר כתב ס"ת שלא לשמן אסור לשרוף דאף שם שנכתב על כלי כתב שם בה"ו שגונין אותו ואם התיך כלי מתכות שהיה כתוב עליו השם הוא לוקה, אף דלא כתבו לשמו דקדושת השם...

ולכן אף שגם מזה צריך להתרחק אף מחנופה כזו, שהוא כשמשבחו יותר ממה שהוא ראוי, כי לשבחו במה שהוא ראוי באמת ודאי ליכא איסור דרק בעכו"ם נאמר לאו דלא תחנם לא תתן להם חן בע"ז דף כ' אבל בישראל אף בעוברי עבירה ליכא איסור זה אבל לשבחו ביותר יש להתרחק, ואולי יש גם איסור בדבר לא רק מצד מדבר שקר תרחק אלא גם מצד חנופה, דמצד שקר כיון שהוא לכוונת שלום אין לאסור כהא דכתובות דף י"ז, וא"כ גם לכבדו בפתיחת וסגירת ארון שאין בזה ענין שקר נמי אולי יש איזה איסור מצד חנופה. אבל כיון שאין איסורו ברור ויותר נוטה שאין בזה איסור אלא מעלה טובה הוא להתרחק אף מחנופה כזו יש להקל אם רואה כתר"ה וראשי העיר אשר יש צורך גדול להקהל ולאנשי העיר שיכבדו אותו באיזה דבר בביהכ"נ כהא דפתיחת וסגירת הארון וכדומה. אבל לקריאה בתורה אין להתיר מטעם שכתבתי לעיל. ידיו מוקירו, משה פיינשטיין.

27 - שו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן מז

בהאיסור לשבח או לחבב מעשיהם ודבריהם של עובדי כוכבים. ב"ה. מוצש"ק אור ליום א' כ' תמוז תשמ"ב. ירושלים עיה"ק תובב"א. לכבוד ידידי ומכובדי הרופא המהולל דגמיר וסביר וירו"ש פרופ' ד"ר אברהם - סופר אברהם נ"י אחדשה"ט.

יחדתי לי בזה מועד להשיבו על שאלתו ששאלני בשבוע שעבר.

כבו' הקשה לשאול איה יסוד היתר לשבח לחכמי או"ה כשמחדשים או ממציאים איזה מידע באיזה חכמה שהיא, כפי שמצינו להרמב"ם ז"ל בשבחו את אריסטו וכדומה, וכזאת נהגו כמה גדולים מגדולי ישראל, הא הרמב"ם פוסק בפ"י מה' ע"ז ה"ד דאסור לספר בשבחן ואפילו לומר כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו, קל וחומר שישפר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהן שנא' לא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך מפני שגורם להידבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים, וכך נפסק בפשטות ביו"ד סי' קנ"א סעי' י"ד, ובאין חולק, ומה עושים באמת כשצריכים להזכיר ולשבח המצאות רפואיות ומדעניות שממציאים חכמיהם, ע"כ.

והנה אמנם ראיתי בספר תורה תמימה עה"ת פ' ואתחנן (ז' - ב') שכותב לחלוק על ראשונים ופסיק ליה פסקו דהפסוק של לא תחנם איירי בשבעה אומות וכן גם האיסור שילפינן מזה שאסור לספר בשבחם ובשבח מעשיהם ולחבב דבר מדבריהם גם זה איירו רק בשבעה אומות יעו"ש, אבל אין להביא זה בחשבון דאי אפשר לנו לחלוק מסברא על ראשונים, ובפרט שזה נגד ההלכה שהוכרעה בשו"ע. ונחזי מאי דקמן.

(א) והנה ראיתי בספר נוה שלום (לר' שלום הכהן שולאל ז"ל) בחידושי פסקים סי' כ"ד שמביא בשם ספר לחם סתרים על מס' ע"ז שכתב לדקדק מדברי הרמב"ם שאפילו לחבב בלבו דבר אחד מדבריו אף שלא יספר אסור, והקשה עפ"ז על דבריו מדברי הגמ' בע"ז ד' י"ז ע"א כשנתפס ר"א למינות שאמר ע"י שנהנה מדברי ההוא מין ועבר עמ"ש ז"ל הרחק מעליה דרכך זו מינות, לכן נתפס למינות, ולפי דברי הרמב"ם הי"ל לר"א לומר ועברתי עמ"ש בתורה לא תחנם שהוא ד"ת, ומה לנו לדברי קבלה דהרחק מעליה.

וכותב הנוה שלום לתרץ ולפרש מדידה, כי אין איסור אלא במספר בשבחן, וכמ"ש הרמב"ם בתחיל דבריו בלשון ואסור לספר בשבחן, אבל אם נהנה בדבריו בלבו לית ביה משום לא תחנם וכו' ומ"ש הרמב"ם או שיחבב וכו', היינו במספר לאחרים וכו', והאי דנקט או שיחבב וכו' בא להודיענו דלא עבר על לא תחנם אם סיפר דבריהם אלא אם חיבב אותם, אבל סיפר דבריהם ולא חיבב אף שהשומעים אפשר שהם חביבים אצלם לא עבר המספר. ומסיים וכותב: ומיהו ירא שמים ראוי להחמיר על עצמו שלא יחבב שום דבר מדבריהם אפילו בלבו כיון שכבר הורה זקן (ר"ל הבעל לחם סתרים שדייק מדברי הרמב"ם דמוכח דס"ל שאפי' לחבב בלבו דבר אחד מדבריו אף שלא יספר נמי אסור).

למדנו מדברי הנוה שלום ב' אופני היתר, (א) בחיבב ולא סיפר, (ב) בסיפר ולא חיבב ולא משנה מה שהשומעים כן מחבבים, אלא דבחיבב ולא סיפר ס"ל דראוי מיהת ליר"ש להחמיר על עצמו בזה הואיל ויצא מפי הלח"ס לאיסור בזה, (והקושיא מההיא דע"ז י"ל דהאיסור לספר בשבחן הוא רק בגוי ולא בישראל שנעשה מין בכה"ג ליכא משום לא תחנם אלא רק משום הרחק).

(ב) עוד ראיתי הלוס בספר נשמת כל חי להגר"ח פלאגי ז"ל ח"א סי' נ"ה שדורך ג"כ לפרש בדרכו של הבעל נוה שלום, ומעלה זכרונו לטובה. ועוד מביא משם ספר ריח שדה שכותב לתרץ דברי הרמב"ם בעוד אופן, והוא, דמ"ש הרמב"ם או דבר מדבריהם ר"ל דבר המיוחד להם בדתם או במה שמדברים או מה שעושים, והיינו דקאמר מדבריהם, זה נפיק מלא תחנם, אבל דבר שמדברים בפירוש מתוה"ק זה לא נפיק מלא תחנם אלא מהרחק, ועזה"ד ממשיך הנשמת כל חי לפרש וליישב גם מה שמקשים עוד מהא דאמרינן בברכות ד' ח' ע"ב אמר ר"ע בג' דברים אוהב אני את בני מדי וכו', וכן אמר ר"ג בג' דברים אוהב אני את הפרסיים וכו' הרי דנתנו להם חן, והיינו מפני דיש הפרש מרובה בין איסור לא תחנם להא דבני מדי, דשאני ההיא דבני מדי דהמורס מהם הוא כעין דין תורה דשלשתן הן הם מצד הדרך ארץ קרוב לדת של תורה וחדא מינייהו יוצא דבר הלמד מיעקב שלימא ובהכי ליכא (בספר שם כתוב איכא אבל הוא טעות דמינכר וצ"ל ליכא) איסורא, דהא כל עיקר הטעם הוא כמ"ש הרמב"ם וסייעתיה דשמא ילמוד ממעשיו, זהו במעשה של רשות דאז אסור לספר בשבח מעשיו, אבל דבר הנוגע וקרוב לתוה"ק ליכא איסורא דאדרבא טוב הדבר להתנהג בדרך זה כדי שלא יהיה לנו לפוקה ולמכשול וכו', ועוד כותב שם מדידה לבאר ולפרש, דע"כ לא אמרינן דאסור לספר בשבח מעשיהם וכיוצא היינו באופן שיוצא תקלה מזה דשמא ידבק אחריו וילמוד ממעשיו, והיינו במשבח גוי יחידי, ולא כן כשמשבח אומה אחת כולה כגון מדי, פרסיים, רומאים, בכה"ג לא שייך לכרות אהבה עם כולם וכו' משא"כ כשמשבח גוי אחד בפרטיות מדבר טוב הנמצא בו אזי נכנס אהבתו בקירוב לבו ויבוא להמשך אחריו ולהדבק בו יעו"ש, (ועוד אופן כותב לתרץ דלא תקשי מההיא דע"ז ד"ל דמין ישראל שאני וכמו"ש לעיל).

ויוצא לנו מזה עוד ב' דרכי היתר בזה, והמה: (א) שהאיסור הוא דוקא כשמדבר ומשבח דבר המיוחד להם בדתם, או בסתם במה שמדברים או מה שעושים, אבל כשמדברים בפ"י מתוה"ק זה לא נפיק מלא תחנם, אלא איכא בזה משום הרחק, ולכן כל שהוא מצד הדרך ארץ וקרוב לדת של תורה ליכא איסורא, (ב) דוקא לגוי יחידי אסור לשבח, אבל דבר טוב שאומה שלמה מאו"ה מתנהגת אין איסור.

ויש להעיר דהחילוק הזה בין יחיד לבין אומה שלימה, מהגר"א ז"ל משמע דלא שמיע ליה חילוק זה, דמצינו לו בחידושי עמ"ס שבת ד' ל"ג ע"ב בהא דפתח ר"י ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו וכו', שכותב לפרש, דודאי אסור לומר כמה נאה על עכו"ם, אלא דאמר כן שמוטב לדור תחתיהם ולא תחת אומה אחרת וכו' ורשב"י סבר אפ"ה לשבחם וכדמסיים כל מה שתיקנו לא תיקנו אלא אלא וכו' ע"ש, הרי דס"ל להגר"א ז"ל דאפילו לשבח אומה שלימה ג"כ אסור (ויעוין גם מ"ש בזה בספר עבודת המלך על הרמב"ם עיי"ש).

עכ"פ יוצא לנו מכל האמור שלשה דרכי היתר שמותר לספר מדבריהם ומשבח מעשיהם ולחבבן, ודרך ההיתר כשמדברים בפ"י מתוה"ק, או מצד דרך ארץ, וקרוב לדת של תורה, כנראה שעל פי זה הדרך הוא שנהג

הרמב"ם ז"ל בנפשיה, ועוד חכמי ישראל כמוהו, להזכיר ולחבב או לשבח את ארוסטו /אריסטו/ ושאר חכמים מחכמי או"ה, וזהו הדרך שישנו לפנינו לפענ"ד להתיר עי"כ לשבח ההמצאות מהמצאות הרפואיות או המדעיות שממציאים חכמים מחכמי או"ה.

(ג) ולענ"ד נראה להוסיף ע"ז בעל פי' מה דאיתא בגמ' בסוטה ד' מ"ב ע"ב: ויצא איש הבינים ממחנות פלשתים וגוי מאי בינים אמר רב שמבונה מכל מוס, ושמואל אמר בינוני שבאחיו, דבי רבי שילא אמר שהוא עשוי כבנין וכו' כתיב חץ חניתו וקריין עץ חניתו אמר רבי אלעזר עדיין לא הגענו לחצי שבחו של אותו רשע מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים, ולא לפתח ביה כלל לאודועי שבחיה דדוד [שנלחם עם גבור כמוהו, רש"י], למדנו מזה שאע"פ שאסור לספר בשבחם של רשעים, אבל כשע"ז יוצא שבח למי שראוי וצריך לשבח מותר, וא"כ עז"ה הוא זה שהי' משבח ומחבב הרמב"ם ז"ל ודעימיה, חכמים מחכמי או"ה, מפני שע"כ יצא להם להוכיח דת האמת לשבח לפאר ולרומם את דת תוה"ק העולה על כולנה ושלא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים, כידוע.

(ד) ועוד נראה לי לומר, עפ"י מה דחזינן דבשו"ע יו"ד שם /קנ"א/ מוסף עוד קטע בזה לאחר שמעתיק מקודם לשונו ופסקו של הרמב"ם, והוא זה: אבל אם מכיין בשבחו להודות להקב"ה שברא בריה נאה כזו מותר עכ"ל, ונראה לפרש דהך הוספת דרך היתר שמוסיף השו"ע בהיכא שמכיין בשבחו להודות להקב"ה שברא בריה נאה כזו, שזה לא לא מוסב רק על רישא דרישא דדבריו באומר כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו, אלא זה מוסב על כל מה שקדם ונאמר בסעיף זה, והיינו לרבות גם כשמספר בשבח מעשיו או מחבב דבר מדבריו, דגם בזה יש דרך היתר בהיכא שמכיין עי"כ לשבח ולהודות להקב"ה שברא חכם או חכמים כאלה היודעים לשקוד ולהמציא המצאות מחוכמות להנאות בהם בני אדם, ועל הדרך שמצינו שנאמר בגמ' ונפסקה ההלכה ברמב"ם ובשו"ע דהרואה חכמי עובדי כוכבים שחכמים בחכמות העולם אומר בא"י וגו' שנתן מחכמתו לבשר ודם, וזהו איפוא דרך ההיתר וגוונו שנהגו בהם מגדולי ישראל לשבח ולספר מחכמתם.

(ה) ועל הכל נלענ"ד להוסיף ולומר, דבהיות והרמב"ם שם לאחר מיכן באותה ההלכה מדבר גם מהאיסור של ליתן להם מתנת חנם, ועל איסור זה מסיים הרמב"ם וכותב דאבל נותן הוא לגר תושב שנא' לגר אשר בשעריך תתננה וגו', ובהיות שאיסורם של שניהם גם יחד נובע מדיוקא דהלאו של לא תחנם, אם כן חילוק זה בין ע"ז לבין גר תושב מוסב גם על האיסור של נתינת חן ולספר בשבחן. והוא חל איפוא על נכרי ע"ז בלבד, ושקובע בזה בעיקר אם הוא אינו עובד ע"ז בלבד ולא על כל הז' מצות אני לומד מדברי שו"ת הרשב"א ח"א סי' ח' שהשיב במפורש בנוגע לאיסור מתנת חנם, דאם רק אינו עובד לעבודה זרה מותר יעו"ש, וכך הוציא ולמד מדברי הרשב"א בשו"ת נשמת כל חי שם סי' נ"ד, דהוראה יוצא מהרשב"א דאיסור מתנת חנם היינו לעוע"ז דוקא, אבל אם אינו ע"ז בסתם גוי מותר, וכך מביא גם בשם הרלב"ג עה"ת פ' ראה עיי"ש.

והתבוננתי וראיתי שבאמת מפורש יוצא כן מדברי הרמב"ם בספר המצות ל"ת נ' שכותב וז"ל: הזהירנו מחמול כלל על עובדי ע"ז ומליפות דבר מכל מה שמיוחד להם והוא אמרו לא תחנם ובאה הקבלה לא נתן להם חן, עד שהאיש העובד ע"ז יפה הצורה אסור לנו לומר זה יפה תואר וכו' עכ"ל, הרי לנו שהרמב"ם ז"ל ביאר בכאן בהדיא כדברינו האמורים שהאיסור לתת להם חן הוא דוקא אם הנכרי הוא איש כזה שעובד ע"ז.

וכך ראיתי בספר החינוך מצוה תכ"א שמדקדק ג"כ לכתוב בזה הלשון: שנחיק ממחשבותינו ושלא יעלה על פינו שיהי' במי שעובד עכו"ם דבר תועלת ולא יהיה מעלה חן בעינינו בשום ענין וכו' וכן להלן בשרשי המצוה חוזר החינוך להדגיש בזה ולכתוב בלשון ועל כן בהמנענו במחשבה ובדיבור ממצוא בעובדי ע"ז תועלת וחן הננו נמנעים בכך מלהתחבר עמהם ומרדוף אחר אהבתם ומללמוד דבר בכל מעשיהם הרעים, הרי שגם החינוך מדגיש וחוזר ומדגיש שכל המדובר בזה הוא רק על מי ובמי שעובד ע"ז.

ואל השלישי אני בא אל ספר המאירי על ע"ז ד' כ' ע"א שמבאר נמי עד"ז, וכותב אבל כל שהוא מן האומות הגדורות בדרכי הדתות ושמודות באלקות אין ספק שמותר עיי"ש.

ולפי זה מצומצם כל האיסור רק על נכרי ע"ז, אבל כל שאיננו ע"ז מותר, וליכא איפוא בכלל איסור מלספר בשבח מעשיו או בחיבוב דבר של סתם גוי כל שיודע עכ"פ שאיננו עו"ז, והיכא שיוצא תועלת מזה בדרכי הריפוי וכיוצא בזה אזי אדרבא טוב הדבר לפרסם ולהלל זאת כדי להסיר מאתנו פוקה ומכשול ולהפיק התועלת הרצויה, ואשר על כגון דא כפי המבואר לעיל מותר זה בכל גוונא שהוא.

ויצא לנו איפוא מכל האמור כמה וכמה דרכי היתר שעל פיהם מותר לספר ולחבב מעשיהם או דבריהם של חכמים ומדענים מחכמי או"ה ויה"ר שימי המצרים האלה יהפכו לנו במהרה לשמחה בלי מצרים, וזוכה לראות בבנין בית מקדשנו ותפארתנו בב"א. בידידות ובהוקרה מרובה אליעזר יהודה וולדינברג.

נשאלתי הלום אודות אדם שרצה לתרום ארון קודש גדול ומפואר לביהכ"נ פעיה"ק ירושלים תובב"א, אולם דא עקא שתנאו בצידו שמכיון שהוא תורם ארון קודש זה לע"נ בנו יחידו שנספה ונהרג בתקרית מחבלים בצבא עם עוד כמה חבריו הי"ד, לכן הוא רוצה שיונח שלט מצבה קטן בצד ארון קודש אשר יהיה חרות בו שמו של בנו וחבריו שנפלו יחד עימו לע"נ ולמזכרת נצח, והנה בין אותם חברים אשר נפלו עימו היה ג"כ חייל דרוזי, וכאמור רוצה האב במפגיע שיחרטו את שמות כל החיילים ואף את שמו של חייל זה, ונפשם של גבאי ביהכ"נ הנזכר לשאול הגיעה האם יש איזה קפידה בדבר מצד ההלכה לחרטו אף את שמו של חייל זה על השלט שיונח על ארון הקודש בביהכ"נ?

...

יש לציין בזה עוד גבי הא שרוצים הכא בנידון דידן להזכיר את שמו של חייל זה בכלל שאר החיילים ולכתוב בלוח ההנצחה דברי שבח לעילוי נשמתם וכו', דליכא למימר דיש לאסור בזה משום לא תחנם דאמרין בגמ' עבודה זרה (כ ע"א) "לא תחנם" לא תתן להם חן, ופרש"י: שלא יאמר כמה עובד כוכבים זה נאה. וכ"פ נמי הרמב"ם בהלכות עבודת כוכבים (פ"ה ה"ד) שכתב, וכן אסור לספר בשבחן ואפילו לומר כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו, קל וחומר שישפר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם שנאמר ולא תחנם לא יהיה להם חן בענין מפני שגורם להדבק עימו וכו'. ע"ש. וכ"ה גם בטור יו"ד (סו"ס קנא) שכתב, אסור לשבחו לגוי כמה נאה עובר כוכבים זה וכל שכן לספר בשבח מעשה ידיו. ע"ש. וכ"כ גם בשו"ע (שם סעיף יד) אסור לספר בשבחן של עובדי כוכבים אפילו לומר כמה נאה עובר כוכבים זה בצורתו קל וחומר שישפר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריו, אבל אם הוא מכין בשבחו להודות לקב"ה שברא בריה כזו מותר. ע"ש. וא"כ חזינן שאין לספר בשבחו של גוי. וממילא לכאורה נימא הכא שאין להזכיר שמו של הגוי על לוח מצבה זו דהוי כמשבחו על מעשיו הטובים ואיכא ביה משום לא תחנם. דאי משום הא לא איריא, חדא, דהרי בתוס' ערובין (סד ע"ב ד"ה ולמדנו) מבואר גבי איסור לא תחנם דדרשינן מהאי קרא נמי בגמ' ע"ז (שם) לא תחנם לא תיתן להם מתנת חנם, וכתבו תוס', דכל שיש לו איזה טובת הנאה לתת המתנה לגוי שפיר שרי ולית ביה משום לא תחנם, והיינו נמי דאמרין בגמ' ע"ז (שם) דלעכו"ם המכירו שרי ליתן מתנה, וכן אמרין נמי בגמ' פסחים (כב ע"א) שולח אדם ירך לעכו"ם, דמייירי במכירו, ושרי כיון שיש לו מזה טובת הנאה שיקבל מהגוי או קיבל ממנו בעבר, והכי אמרין נמי בתוספתא ע"ז (פ"ג הי"ד) שבגוי אוהבו או שכינו מותר ליתן לו מתנה שאינו אלא כמוכרו לו. ע"ש. כלומר שאין זה נקרא מתנת חנם כיון שעושה לו כך על טובות שקיבל ממנו וגם יקבל ממנו עוד. ע"ש. (וכבר הארכנו בביאור דברי התוספתא דע"ז הללו טובא במקו"א כאן בספר, דכל כה"ג שעושה טובה לגוי לאיזה צורך שיש לו מהגוי לא הוי מתנת חנם ושרי. ואכמ"ל.) וא"כ לכאורה ה"נ הרי זה שבא ומשבחו לגוי זה אינו עושה כן לשבח מעשיו בסתם, אלא לצורך הענין שמסר נפשו על ישראל וקיבל ממנו טובה, ולכאורה כשם שאיסור מתנת חנם ליכא ביה גם איסור שבח מעשיו ליכא ביה.

אולם הנה יש לדחות ולומר דכל האי דאמרין שכל שקיבל טובה מהגוי שרי לעשות לו טובה וליכא ביה משום לא תחנם, אינו אלא גבי הדרשה לא תחנם לא תיתן להם מתנת חנם, דכל האיסור הוא ליתן להם מתנת חנם ולהכי כל שקיבל מהגוי איזה טובת הנאה שפיר שרי דלא הוי מתנת חנם אלא הוא כמוכרו לו וכדאמרין בתוספתא דע"ז, אבל גבי דרשה זו דלא תחנם לא תיתן להם חן שאסור לשבחו על מעשיו, היינו בכל גוונא ואפילו שקיבל טובה מהגוי ואפילו שקיבל ממנו ממון בכ"ז נראה בפשטות דעדין האיסור במקומו עומד שאסור לשבחו לגוי, וראיה לזה דהא דרשינן בגמ' דע"ז (שם) לא תחנם לא תיתן להם חניה בקרקע, והיינו שאסור אפילו למכור קרקע בארץ ישראל לגוי ולא רק לתת לו וכמבואר בפוסקים עי' שו"ת יביע אומר ח"ח חח"מ (סי' ב). יעו"ש, וא"כ הרי התם הוא אפילו בגוונא שקיבל הנאה מהגוי ואפילו שהגוי רוצה לשלם לו דהא אמרין דאסור "למכור" קרקע בא"י לגוי והיינו אפילו בממון, אלא ודאי דכל האי דאמרין שאם קיבל הנאה מהגוי ליכא ביה משום לא תחנם הוא דוקא גבי הדרשה שלא ליתן להם מתנה והיינו מתנת חנם וכל שמחזיר לו על טובה שקיבל ממנו אין זה מתנת חנם, אבל אין זה שייך גבי הדרשות האחרות שלא ליתן להם חניה ושלא לתת להם חן. וראה עוד גם להגר"ח פלאגי' בשו"ת חיים ביד (סי' לג) שכתב, וכיצא בזה נשאלתי בגוי שמבקש מאת חכמי ישראל שילמדו ויתפללו בעדו ויעשו לו יחודים בשמות הקדושים לעשות לו סגולה שימצא חן בעיני המלך ועי"ז יבוא תועלת ליהודים אי מותר לעשותו או לא, ולכאורה היה נראה דאסור דקי"ל בע"ז ע"פ לא תחנם לא תתן להם חן וכו'. ע"ש. וא"כ חזינן מהכי דאף דיצא מזה לתועלת היהודים ואיכא איכא טובת הנאה ליהודים בדבר זה עדין חייש לה מר דאיכא בהכי משום לא תחנם לא תיתן להם חן. ודו"ק.

איברא דעדיין יש לומר בנידון דכל כי האי גוונא הוי כהא דמבואר ברמב"ם ובטוש"ע (הנ"ל) בענין איסור השבח לגוי דאם הוא מכיון בכך להודות לקב"ה שברא בריה כזו שרי. ומקורם בזה הוא מהגמ' דע"ז (שם) דאמרין התם, מעשה ברשב"ג שהיה על גבי מעלה בהר הבית, וראה עובדת כוכבים אחת נאה ביותר, אמר מה רבו מעשיך ה' וכו'. ע"ש. וכמבואר נמי בב"י שם (סו"ס קנא) שמשם הוא מקור דין זה דכל שכוונתו לשבח לקב"ה שרי. וא"כ חזינן

מדברים אלה דלכאורה כל איסור השבח הוא דוקא כשמתכוין גרידא לשבח לגוי, אבל כל שכוונתו לשמים או לדבר אחר אה"נ דשרי ולית ביה משום לא תחנם לא תיתן להם חן. וממילא ה"נ בנידון דידן הרי מה שכותב את שמו של חייל זה בכלל השמות האחרים ע"ג לוח ההנצחה, אין כוונתו בזה לשבח בעלמא אלא עיקר כוונתו לכוללו בתפילה שהיא לע"נ ושרי. וראה עוד גם בשו"ת חתם סופר חאבה"ע ח"ב (סי' קנא ד"ה ועלה ברעיוני) שכתב שם, ועלה ברעיוני ע"פ מ"ש הר"ן ד"לעולם בהם תעבודו" מטעם "לא תחנם" הוא וכשטעם השחרור הוא לקיים מ"ע אין האדון עושה משום חן וליכא משום לעולם בהם תעבודו וכו'. יעו"ש. וחזינן מהא נמי דכל שאיכא איזה סיבה אחרת בדבר ואינו מתכוון בעיקרו לחן, לית ביה משום לא תחנם, ואע"ג שבמציאות עביד ביה מידי דחן אבל כיון שאין כוונתו לזה אלא לדבר אחר אה"נ דשרי. (אבל קצת יש להעיר, דנראה דהחת"ס מתכוין כאן על ענין לא תחנם של מתנת חנם, ולא על חן, וראה היטב גם בשו"ת רבי עקיבא איגר (סי' קצד ד"ה ובדברי הר"ן). יעו"ש). וראה בזה נמי בשו"ת משנה הלכות ח"ז (סי' קטז) שהעלה שם דמותר לאדם לומר לחברו על רופא גוי שהוא רופא טוב ובקי באומנות הרפואה וכו"ב, וליכא בהכי משום לא תחנם, דאינו מתכוין לשבח לגוי אלא מראה מקום הוא לחבירו ומפנה אותו לרופא טוב. ע"ש. (וראה גם בשו"ת הרשב"א ח"א (סי' תיח) שכתב, וכבר כתבו ז"ל אמר להם רבן גמליאל בואו ונקביל פני ארסתובלוס חברנו שהיה מפילוסופי דורם והיו אוהבים חברתו, ואם לא נמצא בו דבר טוב איך היו גדולי ישראל מקבלים פניו, ואם מפני דרכי שלום איך היו קוראים אותו חבר שלא בפניו, אלא בודאי לאהבת חכמתו ופילוסופותו מפני חכמתם גם הם ומילתא אלבושיה יקירן וכו'. יעו"ש. וצ"ל בזה נמי דהא דלא חששו חכמים לשבחם לגויים אלו ולתת להם חן בקוראם להם חבר או יקיר, כיון שלא נתכוונו לשבח לגוי אלא לחכמה המצויה בו שהיו חכמים משתמשים בחכמה זו בבחינת תוכו אכל קליפתו זרק. וק"ל). וראה עוד נמי בגמ' ברכות (נח ע"א) דאמרינן התם, הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, חכמי אומות העולם אומר ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם וכו'. וכ"פ נמי הרמב"ם בהל' ברכות (פ"י הי"א) ובטוש"ע או"ח (סימן רכד סעיף ז). ע"ש. והרי התם הוא משבח את הגוי הזה שחלק לו הקב"ה מחכמתו וכו', אלא ודאי כדאמרן דכיון שכוונתו בזה לשמים לברך ולשבח לקב"ה שרי. וה"נ כאמור עושה כן בדרך תפילה וכוונתו לשמים אה"נ דשרי. וק"ל...

ובאמת גם שדבר זה מפורש יוצא מדברי הרמב"ם גופיה בספר המצות (ל"ת נ) שכותב וז"ל: הזהירנו מחמול כלל על עובדי ע"ז ומליפות דבר מכל מה שמיוחד להם, והוא אמרו לא תחנם ובאה הקבלה לא תתן להם חן, עד שהאיש העובד ע"ז יפה הצורה אסור לנו לומר זה יפה תואר וכו'. עכ"ל. הרי לנו שהרמב"ם ז"ל ביאר בכאן בהדיא כדברינו האמורים שהאיסור לתת להם חן הוא דוקא אם הנכרי הוא איש כזה שעובד ע"ז. וכן מבואר כן גם בספר החינוך (מצוה תכא) שמדקדק ג"כ לכתוב בזה הלשון: שנרחיק ממחשבותינו ושלא יעלה על פינו שיהיה במי שעובד עכו"ם דבר תועלת ולא יהיה מעלה חן בעינינו בשום ענין וכו', וכן להלן בשרשי המצוה חוזר החינוך להדגיש בזה ולכתוב בלשון, ועל כן בהמנענו במחשבה ובדיבור ממצוא בעובדי ע"ז תועלת וחן הננו נמנעים בכך מלהתחבר עמהם ומרדוף אחר אהבתם ומללמוד דבר בכל מעשיהם הרעים. ע"כ. הרי שגם החינוך מדגיש וחוזר ומדגיש שכל המדובר בזה הוא רק על מי ובמי שעובד ע"ז. ובפרט לפי המאירי בע"ז (כ ע"א) שמבאר נמי וכותב, אבל כל שהוא מן האומות הגדורות בדרכי הדתות ושמודות באלקות אין ספק שמוותר. ע"כ. ולפי זה מצומצם כל האיסור רק על נכרי עובד ע"ז, אבל כל שאינו עובד ע"ז מותר, וליכא איפוא בכלל איסור מלספר בשבח מעשיו או בחיבוב דבר של סתם גוי כל שיועד עכ"פ שאיננו עו"ז. עכ"ד. וראה עוד בדבריו שם שהביא בזה עוד צדדי היתר מפי סופרים ומפי ספרים דכל האיסור הוא דוקא לשבח את דתם של האומות, אבל אם מספר בסתם במה שעושים לית ביה משום לא תחנם. ובפרט שיש לסמוך ע"ז כל שעושה כן לשבח את הרופאים והממציאים להלל ולפרסם מעשיהם שיש בזה תועלת כדי להסיר מאתנו פוקה ומכשול ולהפיק התועלת הרצויה וכו'...

וגם עוד יש לומר בזה דהא איכא הכא משום דרכי שלום שמכיון שאלו החיילים מוסרים את נפשם להיטיב עם ישראל אין לנו להתעלם מטובתם, ועי' לרבינו יונה בס' היראה (עמוד רכ) שכתב, ואל תשבח שום גוי לא בחן ולא ביופי ולא במעשה וכשתראה גוי עושה טובה או נאמנות או צדקה דאג כי חסד לאומים חטאת לישראל, ואל תדונם לכף זכות אם לא בפניהם מפני דרכי שלום. ע"ש. וחזינן דמפני דרכי שלום שפיר ליכא ביה להאי איסורא דלא תחנם... וא"כ ה"נ בודאי דאיכא בהכי משום דרכי שלום שלא ישמיטו את שמו של חייל זה. וזה ברור.

ATERET PAZ

R. Pinchas Zvichi was born in Jerusalem in 1960. He studied for many years in Yeshivat Porat Yosef and other yeshivot, and was ordained at a young age by many leading Torah scholars of Jerusalem. He has authored many works, including Mi-Zahav U-Mi-Paz

about the
order of the service of the high priest on Yom Kippur.

שו"ת יחוה דעת חלק ו סימן ס

שאלה מגר צדק: האם מותר לו להתפלל על אביו הנכרי השוכב על ערש דוי, שה' ישלח דברו וירפאהו, והאם לאחר מותו יוכל לומר קדיש לעילוי נשמתו?

תשובה: כתב בשלחן ערוך יורה דעה (סימן קנח סעיף א'): עובדי עבודה זרה אסור להצילם אם נטו למות, ואין לרפאותם אפילו בשכר, אם לא במקום איבה. וכתב הגאון בעל כנסת הגדולה בספרו דינא דחיי (לאוין מה, דף נא ע"ד), שנראה לו שהרמב"ם שהיה רופא לישמעאלים בארץ מצרים, מפני שאין הישמעאלים עובדי עבודה זרה, וכל שאינו עובד עבודה זרה מותר לרפאותו אפילו בחנם, אף על פי שאין לחוש לו משום איבה + והנה בספר דינא דחיי שם, עמד על מה שכתב הסמ"ג שהרמב"ם היה רופא לישמעאלים במצרים, מפני שהיה חושש לאיבה. והקשה על זה, שתיפוק ליה השישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה. וכתב, שאפשר דקים ליה להסמ"ג השישמעאלים במצרים היו עובדי עבודה זרה, ואינם כמו התוגרמים שבארצותינו שאינם עובדים עבודה זרה. שארץ מצרים מלאה גילולים. ע"ש. ותמיהני, שהרי הרמב"ם (בפרק יא מהלכות מאכלות אסורות הלכה ז') כתב, כל נכרי שאינו עובד עבודה זרה כגון אלו הישמעאלים, יינם מותר בהנאה. וכן הורו כל הגאונים. אבל אותם שעובדים עבודה זרה יינם אסור בהנאה. עכ"ל. וכן פסק מרן השלחן ערוך ביורה דעה (סימן קכד סימן ו'). מבואר יוצא השישמעאלים יינם מותר בהנאה, כיון שאינם עובדי עבודה זרה. ואף על פי שבספר האשכול חלק ג' (עמוד קנ) כתב שבזמן הזה הישמעאלים עובדי עבודה זרה הם וכו', בצדה תברא ששם הביא תשובת הגאון שישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה. ועיין עוד בחידושי הר"ן (סנהדרין סא:), ובחידושי הריטב"א (עבודה זרה נו:). ע"ש. ומה שהקשה בספר טהרת המים (מערכת י' אות כז) על דברי הרמב"ם ומרן הנ"ל, שהרי הישמעאלים זורקים אבנים למרקוליס, וכמו שכתב הר"א אבן עזרא וכו'. אשתמיטיתיה תשובת הרמב"ם (הוצאת פריימן סימן שסט), שהקשו לו כן, ותירץ שאמנם כן היו עושים הישמעאלים מקדמת דנא, אבל כיום הם אומרים נשליך אבנים בפני השטן וכו', ולעולם אינם עובדים ע"ז. ע"ש. וכן המנהג פשוט להתיר בהנאה מטעם זה סתם יינם של ישמעאלים, וכמ"ש בשו"ת קול אליהו ח"א (חיו"ד סימן כג), ובשו"ת נחפה בכסף ח"ב (חיו"ד ס"ס ד'). וכ"כ הגאון רבי יצחק בן ואליד בשו"ת ויאמר יצחק (חיו"ד סימן נב), והגאון רבי אליעזר די טולידו בשו"ת משנת ר"א ח"ב (חיו"ד סימן ט - י), והגאון הראשון לציון יש"א ברכה בשו"ת בני בנימין (סימן ו'). ע"ש. ולפי זה הדבר ברור שאם הוריו של הגר צדק ישמעאלים, והם חולים, מותר להתפלל עליהם לרפואה שלימה, כיון שאינם עובדי עבודה זרה. וכן מתבאר בכסף משנה (פרק י' מהלכות עכו"ם הלכה ב'). ע"ש. ולכאורה יש מקום לומר שאפילו אם הוריו נוצרים שמתפנים שם שמים ודבר אחר, אין דינם כעובדי עבודה זרה, לפי מה שכתבו התוספות סנהדרין (סג:), שבני נח לא הוזהרו על השיתוף. וכן כתב הרא"ש שם. וכן פסק הרמ"א בהגה באורח חיים (סימן קנו), שלא הוזהרו בני נח על השיתוף. והן אמת שהנדע ביהודה תנינא (חלק יורה דעה סימן קמח) כתב, ומאי דמרגלא בפומייהו דאינשי שאין בני נח מוזהרים על השיתוף, טעות הוא בידם, ויצא להם דבר זה ממה שכתב הרמ"א /או"ח/ בסימן קנו, ובאמת שאין הכוונה כן, אלא לומר שכאשר הגוי נשבע בעבודה זרה עם שיתוף שם שמים, ואינו אומר אלי אתה, אינו מוזהר על כך וכו'. ע"ש. וכיוצא בזה כתב בשו"ת שער אפרים (סימן כד) בשם החלקת מחוקק. וכן כתב בשו"ת מעיל צדקה (סימן כב). ע"ש. אולם הפתחי תשובה יורה דעה (סימן קמז סק"ב) כתב, שאי אפשר לומר כן בדעת הרמ"א, כי מדברי הרמ"א בדרכי משה יורה דעה (סימן קנא) מבואר להיפך. וכן בספר משנת חסידים (ברייתא הלכות יסודי התורה) כתב, שהגאון רבי ישעיה ברלין האריך בזה בעוצם פלפולו ובקיאיותו, והוכיח בראיות שבאמת אין בן נח מוזהר על השיתוף. ע"ש. וכן כתב הגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה (סימן רכד), וכתב, שכל עבודה זרה שלהם בזמן הזה אינה אלא שיתוף שם שמים ודבר אחר, וכמו שאמרו במנחות (קי) ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי, דקרו ליה לקב"ה אלהא דאלהיא. ע"ש. וכן כתב השואל ומשיב תנינא (חלק א' סימן נא), ובספר סדר משנה (הלכות יסודי התורה פרק א' הלכה ז'). ועיין עוד בקובץ על יד (סוף הלכות מילה). ע"ש. ולפי זה נראה שכיון שאף הנוצרים אין דינם כעובדי עבודה זרה מותר לרפאותם, אפילו במקום שאין לחוש לאיבה, וכן מותר להתפלל לרפואתם. ועיין בבית יוסף יורה דעה (סוף סימן קמח), על מה שכתב הטור, שהרשב"ם בשם רש"י כתב, שבזמן הזה אין הגוים עובדי עבודה זרה, ומותר לשאת ולתת עמהם בימי אידיהם, דלא אזלי ומודו. וכתב הבית יוסף, דהיינו כדאמרינן בחולין (יג:) גוים שבחוץ לארץ לאו עובדי עבודה זרה הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם. (ועיין עוד בתוספות עבודה זרה ב ד"ה אסור. ובאור זרוע ריש מסכת עבודה זרה. ובחידושי הרמב"ן עבודה זרה יג ע"ש). וכן פסק מרן בשלחן ערוך (שם /יו"ד ס' קמ"ח/ סעיף יב), שבזמן הזה אין הגוים בקיאים בטיב עבודה זרה, לפיכך מותר לשאת ולתת עמהם ביום חגם וכו'. ע"ש. אלא שיש לדקדק מדברי

מרו' / יו"ד / (ריש סימן קכג) שאסר סתם יינם בהנאה, ושם / יו"ד / (סימן קכד סעיף ו') פסק שסתם יינם של ישמעאלים שאינם עובדי עבודה זרה מותר בהנאה. (וכדברי הרמב"ם בפרק יא מהלכות מאכלות אסורות הלכה ז'). משמע ששאר אומות חוץ מהישמעאלים עובדי עבודה זרה הם. אך בשו"ת הרשב"ץ חלק ב' (סימן מח) כתב בשם הרמב"ן שמשום גזרת בנותיהם אסרו בהנאה גם סתם יינם של ישמעאלים. וע"ש. ואיך שיהיה יש לומר שדוקא לרפאות הנוצרים שעושה מעשה בידים אין להתיר שלא במקום איבה, משא"כ להתפלל עליו לפני השם יתברך אשר בידו נפש כל חי, ואם אין הנכרי הזה ראוי לרפואה שלימה, ה' הטוב בעיניו יעשה, והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אוותה ויעש. לפיכך אין לאסור בזה כלל. וכל שכן אם הגוי עצמו מבקש שיתפללו עליו, שמזה נראה שיש לו אמונה בהשם יתברך שלא יפלא ממנו כל דבר, שמותר להתפלל עליו.

וכן בקודש חזיתיה להגאון רבי יצחק עטייה בספר רוב דגן (בקונטרס אות לטובה סימן מה), שנשאל אם מותר ללחוש ולהתפלל על גוי חולה שיתרפא, והשיב, שאם הוא בידעו ומכירו שהוא מחסידי אומות העולם ושומר שבע מצוות של בני נח, פשוט מאד שמותר לברכו ולהתפלל עליו שיתרפא, אבל אם הוא מסופק בו, ואינו מכיר במעשיו, יתפלל עליו שיחזור למוטב ויתרפא, וכמו שאמרו בברכות (י) במעשה של ברוריא, יתמו חטאים ולא חוטאים, וכשם שמפרנסים עניי גוים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום (גיטין נט:), כן יש להתיר להתפלל על גוים חולים שיתרפאו. ואפשר דחיובא נמי איכא להתפלל עליהם מפני דרכי שלום. ומה גם אם תהיה שעת רצון שיתרפא, יהיה קידוש ה' בדבר. וגם אפשר שעל ידי כך יתגייר ויהיה גר צדק. ורב אחאי הרב הגדול כמהר"ר אליהו קצין הביא לנו ראייה ממעשה רב שאלישע הנביא ריפא את נעמן מצרעתו. ועל ידי כך נעשה גר צדק (צ"ל גר תושב. עיין סנהדרין צו:). וכל שכן בזמן הזה שאנו בגלות, וצריכים אנו להם. והוסיף, שבא מעשה לידי אביו הגאון הצדיק רבי יהודה קצין, שבא אליו גוי אחד ותינוק מוטל בידו כמו פגר מת, ואחר שלחש עליו ובירכו, נתרפא מיד, ויצא ממות לחיים, ונעשה קידוש ה'. ומה שכתב מרו' השלחן ערוך / יו"ד / (סימן קנח) שאין לרפאותם אפילו בשכר אם לא במקום איבה, זהו לעובדי עבודה זרה ממש, אבל בזמן הזה שאינם עובדי עבודה זרה שפיר דמי, ובפרט היכא דאיכא איבה, שצריך להתפלל ולברך. עכת"ד. ועל פי זה פסק הגאון רבי חיים פלאגי בשו"ת חיים ביד (סימן לג), ביהודי שיש לו שותף גוי, ועושה לו טובות, וחלה הגוי, שמותר להתפלל עליו שיתרפא, והביא ראייה מדברי הרוב דגן הנ"ל, וכתב, שמכל שכן בנידון דידן שעשה לו טובות, שלא להיות כפוי טובה, שבדאי שמותר לו להתפלל עליו. (ובו בפרק נשאל גם כן אם מותר לכתוב קמיע לחולה גוי, והתיר לכתוב נוסח תפלה בלי הזכרת שם שמים, ושיהיה בכתב רש"י, ולא בכתיבה אשורית). וכן עשה מעשה בגוי אחד שחלה ונטה למות, ושלח הגוי לבקש מהרב שיתפלל עליו, וכן עשה, וחלם הגוי שתפלת הרב עשתה פירות, והיה קידוש ה' גדול על ידי כך. ע"ש. וגם בנידון דידן שרוצה הגר להתפלל על אביו הגוי שיתרפא מחוליו, רשאי לעשות כן, ואפשר דמצוה נמי איכא, שהרי הוא הביאו לעולם וגידלו עד שנעשה חי נושא את עצמו. ואף על פי שאמרו חכמים גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, (יבמות מח:), ומטעם זה אמרו (בקידושין יז:) שאין הגר יורש את אביו מן התורה, מכל מקום יש זיקה כלפי אביו, שגוי שנתגייר, והיו לו בנים בגיותו, ונתגיירו, קיים פריה ורביה, כדברי רבי יוחנן ביבמות (סב). ועיין בתוספות שם. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך אבן העזר (סימן א' סעיף ז'). וכן הגר אסור לקלל אביו ואמו אף על פי שהם רשעים גמורים, כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה. (הרמב"ם בפרק ה' מהלכות ממרים הלכה יא, והטור והשלחן ערוך יורה דעה סימן רמא סעיף ד'). והוא הדין לענין זה שראוי להתפלל עליהם שיחיו ויחזרו למוטב, וכדברי הרוב דגן הנ"ל + וכיו"ב כתב החתם סופר חאה"ע ח"ב (סי' מא ד"ה ולולו), שאין לומר שמכיון שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי אין בניו נקראים על שמו כלל, שא"כ מה הוא זה שכתוב: וכי יגור אתך גר, המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו, ומנין לו בנים זכרים שמילתם מעכבתו מפסח. אלא ודאי שאף הבנים שנולדו לו בהיותו גוי מתיחסים אליו בכמה ענינים. ע"ש. ובקשתי לו חבר ומצאתי מי שכתב כן מטעם אחר, והוא הגאון אור שמח בספרו משך חכמה (פרשת בא) בד"ה וכל עבד איש, שכתב בשם חתנו הגאון ר' אברהם לופטביר, כי מכיון שכתב הרמב"ם (הל' עבדים פ"ט ה"ב) שעכו"ם יכול למכור בניו ובנותיו, ויש לו קנין בהם, ואם נתגייר האב, יש לו קנין בבניו שלא נתגיירו, והרי הם כעבדיו, ומעכבים אותו מעשיית פסח כל זמן שלא מלו. ע"ש"ב. וכן הוא בספר זרע אברהם (סי' לא). והובא בספר פרדס יוסף פרשת בא (יב מה) ע"ש"ב, אלא שהתוספות יבמות (מח רע"א) כתבו בפשיטות שמילת בניו שנולדו בהיותו עכו"ם אינה מעכבתו מפסח. ע"ש. וכבר תמה מזה הבית יצחק (אה"ע ח"א סי' כט אות ב) ע"ד החת"ס הנ"ל. ע"ש. וע"ע בחי' מהר"ם שיק על תרי"ג מצות (סימן יז). ובספר כלי חמדה (ס"פ לך לך). ואכמ"ל+. וגם הלום ראיתי להגאון רבי עמרם בלוהם בשו"ת בית שערים (חלק יורה דעה סימן רכט), שאחר שהאריך בענין זה בטוב טעם ודעת כי ה' הטובה עליו, העלה שמותר להתפלל על חולים גוים שיחיו, על פי דברי הכסף משנה (ריש פרק י' מהלכות עבודה זרה), שכל שאינו עובד עבודה זרה מותר לרפאותו ולהצילו ממיתה, ונכרים בזמן הזה לאו עובדי עבודה זרה הם. ומכל שכן כשמבקשים להתפלל עליהם, שנראה שמאמינים באלקי ישראל. והרי בן נח אינו מוזהר על השיתוף. ועוד שלדעת

מהרש"ל מותר להצילם ממיתה אלא שאינו מחוייב לעשות כן, ואפילו לדברי האוסרים אינו אלא מדרבנן, ועוד שאפילו נאמר שאסור לרפאותם, מכל מקום להתפלל עבורם מותר, כי השם יתברך יודע כל מעשה אדם ומחשבותיו, וכל רז לא אניס ליה, ואם יודע שאין החולה הזה מקיים שבע מצות, לא ישמע תפלתו על החולה הזה. ואם יודע שהוא מקיימן ותועיל תפלתו עליו הרי אז באמת מותר להצילו מרדת שחת. ולכאורה יש להביא ראיה לזה ממה שהתפלל אברהם אבינו על אבימלך וכו'. אך יש לומר שאין למדים מקודם מתן תורה. וגם מאלישע שריפא צרעת לנעמן אין ראיה, ששם עשה משום איבה. (ויותר נכון לומר שהנביא ידע שיוכל לרפאו ויהיה קידוש ה' בדבר, כמו שהיה כן בסופו של דבר, וכן נאמר במלכים ב' (ד ח): יבא נא אלי וידע כי יש נביא בישראל). אבל יש ראיה ממרדכי שהציל את אחשורוש מבגתו ותרש שזממו להמיתו, אלמא שדוקא להצילו בידים אסור, אבל לסבב הצלתו מותר. והכא נמי להתפלל בעדו שפיר דמי. עכת"ד. ויש מקום לסלסל ולפלפל בדברי קדשו. ואכמ"ל. על כל פנים נראה שהדבר נכון שמוותר להתפלל על גוי חולה שיחיה ויחזור למוטב, וכמו שכתב גם כן הגאון מהר"י עטייה הנ"ל. וכל שכן בנידון דידן שמוותר לגר להתפלל לרפואת אביו, כיון שהוא הביאו לחיי העולם הזה, ועל ידי כך זכה להכנס תחת כנפי השכינה ולחיי הנצח.

ואחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת, נראה שאחר מות אביו של הגר, וכן לאחר מות אמו, נכון שיאמר עליהם קדיש לעילוי נשמתם, שכבר כתבו התוספות בסוטה (י:) אודות מה שהתפלל דוד על אבשלום בנו להצילו מדינה של גיהנם ולהכניסו לחיי העולם הבא, שמה שאמרו בסנהדרין (קד) ברא מזכה אבא, אבא לא מזכה ברא, שנאמר ואין מידי מציל, נראה שזהו בלא תפלה, שאין נמנעים מלהעניש את הבן, מפני כבודו של אביו שהוא צדיק, וכמו שאמרו שם אין אברהם מציל את ישמעאל וכו'. אבל תפלה של אביו שפיר מצילתו מגיהנם ומכניסתו לגן עדן. ע"ש. וכן כאן אף על פי שאין הגר מתייחס אל אביו, שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מכל מקום כיון שהוא הולידו והביאו לחיי העולם הזה, וגרם שיזכה להסתפח בנחלת ה' ולהכיר האמת, ראוי הוא להתפלל בעדו להצילו מבאר שחת ולהכניסו לעולם הבא, ולא גרע מאיש זר שאינו קרוב לנפטר, שיש תועלת בקדיש שאומר לעילוי נשמת הנפטר, וכמו שכתב בשו"ת מהר"י קולון (שרש מד); ומכל מקום אמת הוא שנהגו שאפילו איש זר שאינו קרוב כלל למת, אומר קדיש עבורו, אלא שאינו נוטל כל כך קדישים כמו אלה שאומרים קדישים על אב ואם, ותמיד עושים פשרה, שהזר אומר שלישי או רביע ממכסת הקדישים, והשאר נוטלים הבנים בשביל אב ואם. ע"ש. והגאון רבי חיים פלאג' בשו"ת חיים ביד (סימן קיד) כתב, ששמע מפה קדוש מר זקנו הגאון החקרי לב, כי מה שנהגים באיזמיר ובכמה קהלות שנותנים קדיש בתרא להרב מרא דאתרא, לפי שהקדיש נועד להגן על נפש הנפטר להצילו מדין גיהנם, ויש כמה נפטרים מישראל שלא זכו לבנים שיאמרו קדיש עליהם, לכן תיקנו שהמורה צדק אומר קדיש הנ"ל לעילוי נשמתם וכו'. ע"ש. וזה על פי מה שכתב רבינו האר"י בשער הכוונות בדרוש הקדיש, שקדיש בתרא שלפני עלינו לשבח מסוגל להעלות כל הנשמות וכו', ולכן אומרים אותו היתומים לעילוי נשמת אביהם ואמם, ולכן נקרא קדיש יתום וכו'. ע"ש. (והובא בספר כף החיים סימן נה אות כ'). וכן כתב הגאון רבי יוסף חיים בשו"ת רב פעלים חלק ד' (חלק אורח חיים סימן ז'). ע"ש. ועיין בשו"ת מהראנ"ח (סימן עז), ובשו"ת כנסת יחזקאל (חלק יורה דעה סימן מה), ובשו"ת בית יהודה עייאש חלק א' (סימן יט), ובשו"ת סמא דחיי (חלק יורה דעה סימן ט'). ואכמ"ל. והן אמת שראיתי בספר חסידים (סימן תשצ) שכתב, וגר המבקש על אביו ואמו לא יועיל להקל מדינם. וכתב בהגהות מקור חסד שם בשם הרמ"א, דהיינו טעמא לפי שאין הבן מתייחס אליהם, שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. נראה שהכוונה שאינו מועיל כל כך כמו הבן, אבל על כל פנים יש תועלת בתפלתו ובקדיש שאומר לא פחות מאיש זר שאינו קרוב וגואל. וכמו שכתב בספר חסידים עצמו שם (בראש סימן תשצ), שנכרי שעשה טובות לישראל יכולים לבקש מהקדוש ברוך הוא ולהתפלל עבורו שיקל בדינו. וכן אמרו בירושלמי (פרק ג' דמגילה הלכה ז'), אמר רבי יוחנן, צריך לומר (בפורים) וגם חרבונא זכור לטוב, לפי שדיבר על המן. (וכן הוא בשלחן ערוך /או"ח/ סוף סימן תרצ). וכן יכולים לבקש על מומר שעשה טובה ליהודים. ע"ש. ובנידון דידן אין לך טובה גדולה מזו שהביאו לעולם הזה, כדי שיזכה לחיי העולם הבא. ובודאי ראוי ונכון שיאמר עליו קדיש. ואפילו המאבד עצמו לדעת שאין לו חלק לעולם הבא, בניו אומרים עליו קדיש, וכמו שכתב החתם סופר (חלק אבן העזר סוף סימן סט). והביא ראיה ממעשה דוד עם אבשלום בנו הנ"ל, וכן מרבי מאיר שהעלה מגיהנם את רבו אלישע בן אבויה שכפר בעיקר, ורבי יוחנן הכניסו לחיי העולם הבא. כמו שאמרו בחגיגה (טו:). ע"ש. ועיין עוד בפתח הדביר חלק ג' (סימן רפד סק"י) שבנו של מאבד עצמו לדעת לא ימנע מקדיש והפטרה בצבור לעילוי נשמת אביו, וכמו שכתב הרב מעבר יבוק (מאמר ג' פרק כא), שטוב להתפלל גם על רשע ולעשות צדקה לכפרת עונותיו. ואדרבה ראוי לבן שיתאמץ ביתר שאת ולעשות כל דבר שיש בו לעילוי ותיקון נפש המת. ועיין עוד בשו"ת רב פעלים חלק ג' (חלק יורה דעה סימן כט - ל), ובשו"ת שערי רחמים חלק ב' (חלק יורה דעה סימן סימן לב). ועיין במדרש תלפיות (ערך חלק לעולם הבא) בשם רבינו בחיי (סוף פרשת אחרי מות), שכל אלו שאין להם חלק לעולם הבא, בחסדי השם יתברך ורחמיו הם ניוונים ונהנים מכמה אוצרות צדקה הגנוזים לאותם שלא

זכו וכו'. ע"ש. (ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ו' (חלק יורה דעה סימן לו), שהבאנו הדברים ביתר אריכות). והן עתה ראיתי להגאון רבי אהרן וואלקין בשו"ת זקן אהרן חלק ב' (סימן פז) שנשאל בנידון דידן, וצידד גם כן שרשאי לומר קדיש לעילוי נשמת אביו הנכרי, אלא שאין חיוב בדבר, ושוב דן לומר שנראה כדבר התמוה לרבים, ובפרט שאין אנו יודעים סוד עליית נשמה על ידי הקדיש וכו'. ע"ש. אבל לדידן שהכל אומרים קדיש ביחד, ואינו פוגע בזכותם של אחרים, נראה לי ברור שאין למנוע מהגר - צדק לומר השכבה וקדיש ולהתפלל לעילוי נשמתו של אביו. וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים. [ויש לציין מה שכתב הגאון רבי יוסף יוזפא בספר יוסף אומץ (עמוד שלא) שתיקון אמירת קדיש וברכו בלבד, זהו רק לעמי הארץ, אבל לימוד תורה מועיל שבעתיים מכל התפלה והקדישים. ואם הבן מחדש חידושי תורה אין ערך גדול יותר מהכבוד שזוכה אביו בישיבה של מעלה. ולכן כל אבל על אב ואם ירבה כל מה שאפשר בלימוד התורה. ע"ש. וכן כתב בספר יסוד ושורש העבודה (בצוואה שבסוף הספר), ובשו"ת בית רידב"ז (בצוואה שבסוף הספר). ואכמ"ל].

בסיכום: גר צדק רשאי להתפלל לרפואת אביו הנכרי בחוליו. וגם רשאי לומר קדיש עליו לאחר פטירתו לעילוי נשמתו. והוא הדין לאם הגר צדק.